

РЕФЕРАТ

Структура дипломної роботи: 93 сторінки, 16 рисунків, 20 таблиць, 34 формул, 57 використаних джерел літератури, 4 додатки.

УПРАВЛІННЯ, ДОХОДИ, ВИТРАТИ, АНАЛІЗ, ОЦІНКА, МЕТОДИ, РЕСУРСНА БАЗА, МОДЕЛЮВАННЯ, ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ, ПРИБУТКОВІСТЬ, ДИНАМІКА, СТРУКТУРА, ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, БАЛАНС, КОШТИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ

Об'єктом дослідження в дипломній роботі є система управління доходами і витратами АБ “ОТП банку”.

Метою дослідження полягає в тому, що на основі вивчення теорії, аналізу діяльності банку запропонувати конкретні рекомендації по удосконаленню системи управління доходами і витратами АБ “ОТП банку”.

В дослідженні використані загальнонаукові методи: порівняльний аналіз і синтез, гіпотеза, а також економіко-математичні методи.

Результатом дослідження стало обґрунтування використання системного підходу до управління доходами і витратами АБ “ОТП банку”.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1. Теоретичні засади управління доходами і витратами банку	7
1.1. Визнання доходів і витрат банку	7
1.2. Класифікація та засади відображення доходів і витрат банку	16
1.3. Загальні підходи до аналізу доходів і витрат банку	26
2. Оцінка доходів і витрат АБ «ОТП банку»	31
2.1. Аналіз доходів АБ «ОТП банку»	31
2.2. Аналіз витрат АБ «ОТП банку»	42
2.3. Оцінка рівня дохідності АБ «ОТП банку»	56
3. Шляхи удосконалення управління доходами і витратами банку	68
3.1. Оптимізація управлінського обліку у банку	68
3.2. Аналіз ефективності діяльності банківських установ на основі математичного моделювання	75
ВИСНОВКИ	84
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Один з головних принципів ринкової економіки для функціонування господарюючих суб'єктів — принцип прибуткового господарювання, досягнення великого прибутку. Дохідність, прибутковість як принципи означають те, без чого господарюючий суб'єкт не може існувати, без чого він втрачає значення своєї економічної діяльності. Цей принцип має незмінний постійний характер. Однак прибуток не повинен бути єдиним мотивом діяльності, він також є джерелом розвитку, як самого суб'єкта, так і суспільства в цілому.

Комерційний банк, як і будь-яке підприємство, є таким же самостійним господарюючим суб'єктом. Мало чим відрізняються й завдання комерційного банку як підприємства — він вирішує питання, пов'язані із задоволенням суспільних потреб у своїй продукції й послугах, реалізації на підставі отриманого прибутку, соціальних і економічних інтересів, як членів його колективу, так і інтересів власника майна банку. Його відрізняють лише специфіка діяльності й пов'язані із цим особливості формування й використанні прибутку.

У зв'язку зі зростаючою роллю банківської системи в обслуговуванні економічних суб'єктів, розширенням зовнішньоекономічних і міжрегіональних зв'язків, триваючим процесом становлення й ліквідації окремих комерційних банків зростає роль і значення управління й аналізу фінансового стану банку, складовою частиною якого виступає аналіз доходів і витрат комерційного банку. Українські банки змушені працювати в умовах підвищених ризиків, частіше, ніж їхні закордонні партнери опиняються в кризових ситуаціях. Насамперед, це пов'язане з недостатньою оцінкою власного фінансового становища, доходів і витрат, надійності й стабільності клієнтів, що обслуговуються.

Банк можна назвати “лакмусовим папірцем” функціонування економіки в цілому. При сприятливих умовах і нормальних темпах розвитку економіки в цілому добре розвиваються й банківські установи; а у випадку погіршення фінансового стану підприємств, дефіциту фінансів держави, у сфері фінансово-кредитних установ з'являються проблеми з вільними коштами, збільшується

контроль із боку Національного банку й інших державних органів, що зменшує ініціативу й у кінцевому результаті впливає на результати роботи банківської установи, тобто прибуток. Тому проблеми розвитку банківської системи — це в першу чергу проблеми розвитку економіки в цілому.

Ціллю аналізу банківської діяльності з погляду її фінансових результатів є виявлення резервів росту прибутковості банку й на цій основі формулювання рекомендацій керівництву банку по проведенню відповідної політики в галузі пасивних і активних операцій.

З огляду на важливість обраної теми, у роботі розглянуто структуру й сутність доходів і витрат, значення управління й аналізу витрат і доходів комерційного банку. Наведено аналіз доходів і витрат АБ «ОТП банку».

Вибір даної теми обумовлюється тим, що в сучасних умовах формування й розподіл прибутку банків, а також забезпечення їхньої стабільної діяльності здобувають особливу гостроту й вимагають серйозного вивчення.

Метою даної роботи є дослідження сучасного стану процесів формування доходів і витрат комерційного банку, виявлення основних проблем і недоліків у діяльності банку й пошук шляхів їхнього усунення.

Таким чином, об'єктом дослідження даної роботи є доходи й витрати, а предметом - особливості їхнього формування в комерційних банках.

Дослідження даної теми здійснювалося на підставі фактичних даних, фінансових показників банківської системи України в цілому й зокрема АБ «ОТП банку», опублікованих в офіційному виданні Національного банку України «Вісник НБУ», а також на підставі даних річного звіту за 2017 рік і інших інформаційних даних АБ «ОТП банку».

1. Теоретичні засади управління доходами і витратами банку

1.1. Визнання доходів і витрат банку

Фінансовий стан банку характеризується такими показниками, як доходи, витрати, прибуток (збиток) - різниця між доходами і витратами, чистий прибуток - після сплати податку. З метою виявлення резервів зростання прибутковості банківської діяльності як джерела формування банківського капіталу, що забезпечує стабільність фінансового стану банку, здійснюється комплексний аналіз його доходів і витрат. Завданням такого аналізу є слідує (рис. 1.1).

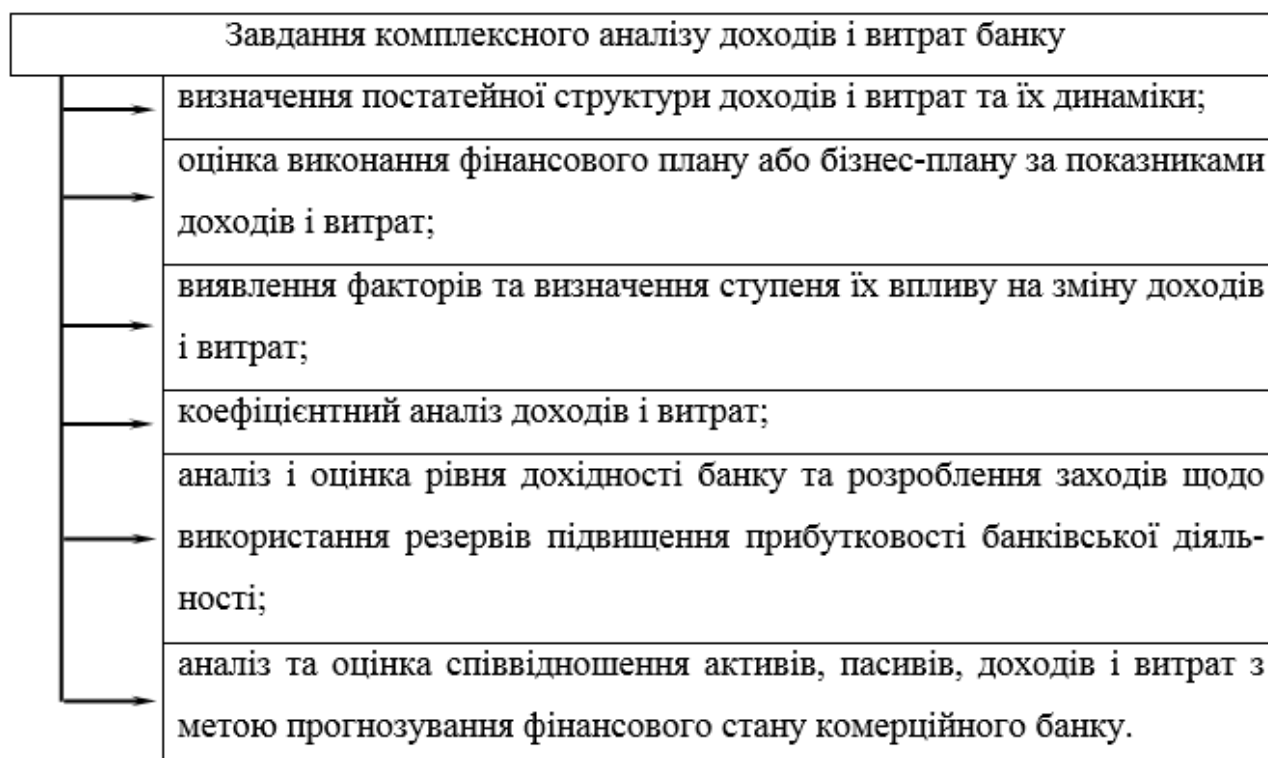

Рис. 1.1. Завдання комплексного аналізу доходів і витрат банку

Тому сьогодні актуальним є розроблення методів оцінки, зіставлення та відбору даних, що характеризують результативність діяльності банку, отриманих із різних джерел. Для інформаційного забезпечення аналізу доходів і витрат можна використовувати всі види директивної, нормативної, облікової, фінансової, статистичної, довідкової та методичної інформації. Але базовою інформацією для фінансового аналізу є дані *звіту про фінансові результати*, який відображає величину дохідних і витратних статей, згрупованих за їх характером та основними напрямками; *балансу* (з примітками), який розкриває наявність та напрями розміщення фінансових ресурсів банку на фіксований момент часу; *фінансово-*

го плану, або бізнес-плану, комерційного банку щодо очікуваних доходів і витрат періоду, який аналізується.

Відповідно до законів України «Про Національний банк України» (1999) та «Про банки та банківську діяльність» (2000) фінансова звітність банків складається на підставі Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої Постановою НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368 (зі змінами та доповненнями), Інструкції про складання річного фінансового звіту банків України, затвердженої Постановою НБУ від 26 грудня 2001 р. № 545 (зі змінами та доповненнями) та Інструкцією про Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженої Постановою НБУ від 18 червня 2003 р. № 255 (зі змінами та доповненнями)

До складу банківської звітності належать: балансовий звіт, звіт про фінансові результати, а також ряд додатків до цих звітів, у яких наведена інформація про структуру активів, зобов'язань та власних коштів банку, ризики, якість кредитного портфеля, а також про інші показники, які є дуже важливими для характеристики фінансового стану банку. Наявність таких додатків дає змогу відобразити звітність українських банків на рівні міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності. Завдяки цьому фінансова звітність задовольняє вимоги користувачів інформації поза банком (акціонерів, клієнтів та партнерів банку, НБУ, фінансових органів тощо). Взаємозв'язок між балансом та звітом про фінансові результати проявляється в тому, що активи балансу генерують основну частину операційних доходів, а пасиви - операційних витрат, на аналізі яких ґрунтується оцінювання ефективності банківської діяльності. Для більш детального аналізу фінансових результатів діяльності банку (у тому числі доходів і витрат) як інформаційне джерело можуть бути використані дані звіту про рух грошових коштів та звіту про власний капітал банку, а також дані аналітичного і синтетичного обліку.

Згідно з вимогами нормативних актів НБУ призначенням фінансової звітності банків є створення бази даних, яка дасть змогу реально оцінити показники ліквідності, платоспроможності та дохідності банків і на цій основі визначити

їх фінансовий стан - як комплексне поняття, що відображає різні напрями банківської діяльності.

Статті звіту про фінансові результати містять інформацію за наступними напрямками (рис. 1.2).

Напрями інформації по статтях звіту про фінансові результати	
→	<i>процентні доходи і витрати</i> включають доходи за кредитами чи депозитами, за цінними паперами на продаж і за борговими цінними паперами та іншими процентними фінансовими інструментами або витрати, пов'язані з ними;
→	<i>комісійні доходи і витрати</i> включають доходи від операцій, пов'язаних із веденням рахунків та касовим обслуговуванням, з іноземною валютою та банківськими металами, від інших наданих або отриманих послуг, або витрати, що стосуються зазначених операцій;
→	<i>дивідендний дохід</i> від цінних паперів, які обліковуються в третьому класі Плану рахунків бухгалтерського обліку (цінні папери на продаж та інвестиційні цінні папери - аналітичний рахунок балансовий 6300);
→	<i>чистий торговельний дохід</i> включає результат від торгівлі іноземною валютою та цінними паперами, враховуючи резерви під знецінення цінних паперів на продаж;
→	<i>загально-адміністративні витрати</i> містять витрати на утримання та експлуатацію основних засобів, нематеріальних активів, амортизацію, збиток від продажу основних засобів, операційний лізинг, витрати на охорону, сплату обов'язкових платежів (крім податку на прибуток) та ін.;
→	<i>витрати на персонал</i> містять заробітну плату, витрати на соціальне забезпечення, обов'язкові нарахування премії, винагороди тощо; окремою статтею відображається середня кількість працівників банку протягом року;
→	<i>витрати на безнадійні та сумнівні борги</i> включають відрахування до резервів на покриття ризикованих активів (за кредитами, цінними паперами, дебіторську заборгованість тощо);
→	<i>непередбачені доходи і витрати</i> включають доходи або витрати, які виникли у зв'язку з подіями чи операціями, що відрізняються від звичайної діяльності банку і не є регулярними, включаючи прибутковий податок на них.

Рис. 1.2. Напрями інформації по статтях звіту про фінансові результати

Найважливішим принципом міжнародних стандартів обліку та звітності є принцип відкритості (транспарентності). Відповідно до нормативних актів Національний банк України встановив порядок публікацій комерційними банками

у засобах масової інформації звітності про свою діяльність та надання її до НБУ. Передбачається послідовне розширення складу даних, що оприлюднюються банками, та підвищення їх достовірності.

Для отримання більш ґрунтовної оцінки фінансового стану банку рекомендовано проаналізувати не тільки баланс та матеріали звітності самого банку, а й провести дослідження кон'юнктури ринку, оцінити конкурентів, здійснити аналіз фінансового стану позичальників та ін. Крім того, можливості фінансового аналізу ширші, коли вони базуються на побудові різного виду економіко-статистичних та математичних моделей зв'язку, а також узагальнюючих характеристик структури та динаміки. Що стосується кожного розділу балансу та звіту про фінансові результати, то мають бути розраховані:

1) відносні величини, які характеризують частку окремих статей у загальному обсязі групи напрямів, що аналізується;

2) показники динаміки (абсолютний приріст, темпи зростання, темпи приросту);

3) показники, які характеризують вплив зміни суми коштів за кожним напрямом на загальну зміну обсягу групи напрямів, що аналізуються; як зведену характеристику інтенсивності змін можна використовувати інтегральні показники структурних зрушень, зокрема квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень та індекс відмінності.

Оцінка фінансового стану банку базується на аналізі доходів і витрат з використанням таких методів фінансового аналізу:

а) горизонтальний (часовий) аналіз - порівняння кожного напрямку доходів або витрат з попереднім періодом;

б) вертикальний (структурний) аналіз - визначення структури окремих видів, груп або напрямів доходів і витрат з визначенням впливу кожного чинника на результат у цілому;

в) трендовий аналіз - порівняння кожної позиції доходів або витрат комерційного банку з сукупністю попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки обраного показника; аналіз здійснюється на основі

фактичних даних за минулі роки, у закордонній практиці використовується період тривалістю не менше трьох років;

г) аналіз відносних коефіцієнтів - розрахунок співвідношення між окремими позиціями активів, пасивів, доходів та витрат або напрямками різних форм звітності з метою визначення взаємозв'язків між показниками.

Доцільно використовувати для аналізу доходів і витрат такі відносні показники:

- коефіцієнти розподілу, що визначають, яку частину від групи абсолютних показників становить той чи інший абсолютний показник фінансового стану;

- коефіцієнти кореляції, які визначають відношення між різними по суті абсолютними показниками фінансового стану або їх лінійними комбінаціями, що мають різну економічну значимість.

Сукупність таких прийомів аналізу дає змогу здійснити кількісне та якісне оцінювання доходів і витрат банку.

Отже, значення аналізу доходів і витрат комерційного банку полягає в ефективному управлінні його дохідністю, тобто у виявленні резервів зростання прибутковості банківської діяльності та формуванні пропозицій щодо використання виявлених резервів.

Доходи і витрати визнаються за таких умов:

- а) визнання реальної заборгованості за активами та зобов'язаннями банку;
- б) фінансовий результат операції, пов'язаної з наданням (отриманням) послуг, може бути точно визначений.

Доходи і витрати, що виникають у результаті операцій, визначаються договором між її учасниками або іншими документами, оформленими згідно з вимогами чинного законодавства України.

Доходи і витрати визнаються за кожним видом діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової) банку.

Критерії визнання доходу і витрат застосовуються окремо до кожної операції банку.

Кожний вид доходу і витрат відображається в бухгалтерському обліку окремо.

У результаті використання активів банку іншими сторонами доходи визнаються у вигляді процентів, роялті та дивідендів.

Проценти визнаються у тому звітному періоді, до якого вони належать, та розраховуються, виходячи з бази їх нарахування та строку користування відповідними активами.

Роялті визнаються за принципом нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди.

Дивіденди визнаються у періоді прийняття рішення про їх виплату.

Умовою визнання процентів і роялті є імовірність отримання банком економічної вигоди, а дивідендів — достовірно оцінений дохід.

За операціями з торгівлі фінансовими інструментами прибутки та збитки визнаються за наявності таких умов (рис. 1.3.).

Умови визнання прибутків та збитків за операціями з торгівлі фінансовими інструментами	
→	покупцеві передані ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на активи;
→	банк не здійснює подальше управління та контроль за реалізованими активами;
→	сума доходу може бути достовірно визначена;
→	є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід банку;
→	витрати, пов'язані із цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Рис. 1.3. Умови визнання прибутків та збитків за операціями з торгівлі фінансовими інструментами

Якщо дохід від надання послуг не може бути достовірно оцінений, то він визнається та відображається в бухгалтерському обліку в розмірі здійснених витрат, що підлягають відшкодуванню.

Якщо на дату нарахування неможливо визначити дохід (витрати) за останні 2-3 дні місяця (наприклад, комісії за інкасаторські послуги, за послуги розрахунково-касового обслуговування тощо), то такий дохід (витрати) визнається наступного місяця.

Крім того, банк, ураховуючи принцип суттєвості, здійснює коригуючі проводки відповідно до Положення про формування коригуючих проводок, що здійснюються банками України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 09.10.2001 N 427 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.10.2001 за N 909/6100.

Визнаний та відображений за рахунками класу 6 дохід не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості щодо несплачених нарахованих доходів. Сума такої заборгованості визнається витратами банку шляхом формування резерву під нараховані доходи.

З метою визначення втрат у зв'язку з невизнанням доходів на рахунках класу 6 надалі банк здійснює нарахування та облік зазначених доходів за позабалансовими рахунками.

Доходи за такими операціями визнаються за рахунками класу 6 під час їх фактичного отримання.

Доходи визнаються в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів, які отримані або підлягають отриманню.

У разі відстрочення платежу, унаслідок чого виникає різниця між справедливою вартістю та номінальною сумою грошових коштів або їх еквівалентів, які підлягають отриманню за надані послуги та інші активи, така різниця визнається доходом у вигляді процентів.

Дохід не визнається, якщо здійснюється обмін активами, які є подібними за призначенням та мають однакову справедливу вартість.

Сума доходів (витрат) за операціями обміну неподібними активами визначається за справедливою вартістю активів, послуг, що отримані (надані) або підлягають отриманню (наданню) банком, зменшеною або збільшеною

відповідно на суму переданих або отриманих грошових коштів та їх еквівалентів.

Якщо справедливу вартість активів, робіт, послуг, які отримані (надані) або підлягають отриманню (наданню) за операціями обміну, достовірно визначити неможливо, то дохід (витрати) визначається за справедливою вартістю активів, робіт послуг (крім грошових коштів та їх еквівалентів), що передані (отримані) за цими контрактами.

Якщо актив забезпечує одержання економічних вигід протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, амортизація) між відповідними звітними періодами.

Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, у якому вони були здійснені.

Доходи (витрати) за одноразовими послугами (наприклад, комісії за здійснений обмін валют, надання (отримання) консультацій тощо) можуть визнаватися без відображення за рахунками нарахованих доходів (витрат), якщо кошти отримані (сплачені) у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються (отримуються).

Доходи (витрати) за безперервними послугами (наприклад, комісії за інформаційно-розрахункове обслуговування в системі електронних платежів, за послуги користування системою електронної пошти тощо) визнаються щомісяця протягом усього строку дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в бухгалтерському обліку за принципом нарахування.

Доходи (витрати) за послугами, що надаються поетапно визнаються після завершення кожного етапу операції протягом дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в обліку за принципом нарахування. Нарахування доходів (витрат) здійснюється з дати оформлення документа, що підтверджує надання (отримання) послуги.

Доходи (витрати) за послугами з обов'язковим результатом визнаються за фактом надання (отримання) послуг або за фактом досягнення передбаченого договором результату.

Витрати на придбання та створення активу, які не можуть бути визнані активом, визнаються витратами.

Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб (рис. 1.4.).

Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб	
→	сума завдатку під заставу або в погашення кредиту, якщо це передбачено відповідним договором;
→	сума надходжень за договором комісії, агентським та аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо;
→	сума авансу в рахунок попередньої оплати послуг, товарів тощо;
→	надходження, що належать іншим особам;
→	надходження від первинного розміщення цінних паперів;
→	сума податку на додану вартість, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів.

Рис. 1.4. Надходження як не визнаються доходами від інших осіб

Не визнаються витратами й не включаються до звіту про фінансові результати (рис. 1.5).

Не визнаються витратами й не включаються до звіту про фінансові результати	
→	платежі за договорами комісії, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, принципала тощо;
→	попередня (авансова) оплата товарів, робіт, послуг;
→	погашення одержаних кредитів, повернення депозитів тощо;
→	витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу відповідно до чинного законодавства України.

Рис. 1.5. Витрати, що не визнаються й не включаються до звіту про фінансові результати

1.2. Класифікація та засади відображення доходів і витрат банку

Доходи і витрати, які визнані банком, від здійснення банківських операцій згідно із Законом України “Про банки і банківську діяльність” та від інших операцій, що здійснюються відповідно до законодавства України, з метою відображення їх у фінансовій звітності слід розглядати як доходи і витрати, отримані в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банку.

У результаті операційної діяльності в банку виникають такі доходи і витрати (рис. 1.6).

Доходи і витрати які виникають у результаті операційної діяльності в банку	
→	процентні доходи і витрати;
→	комісійні доходи і витрати;
→	прибутки (збитки) від торговельних операцій;
→	дохід у вигляді дивідендів;
→	витрати на формування спеціальних резервів банку;
→	доходи від повернення раніше списаних активів;
→	інші операційні доходи і витрати;
→	загальні адміністративні витрати;
→	податок на прибуток;
→	непередбачені доходи і витрати.

Рис. 1.6. Доходи і витрати які виникають у результаті операційної діяльності в банку

Процентні доходи і витрати — операційні доходи і витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), суми яких обчислюються пропорційно часу із застосуванням ефективної ставки відсотка. До них належать (рис. 1.7).

Комісійні доходи і витрати — операційні доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких обчислюється пропорційно сумі активу або зобов’язання чи є фіксованою.

Процентні доходи і витрати	
→	доходи (витрати) за операціями з коштами, розміщеними в інших банках (залученими від інших банків);
→	доходи (витрати) за кредитами та депозитами, наданими (отриманими) юридичним та фізичним особам, та за іншими фінансовими інструментами, у тому числі за цінними паперами;
→	доходи у вигляді амортизації дисконту (премії).

Рис. 1.7. Процентні доходи і витрати

Комісії за наданими (отриманими) послугами залежно від мети їх оцінки та основи обліку пов'язаного з ними фінансового інструменту поділяються на:

а) комісії, що є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту. Ці комісії визнаються в складі первісної вартості фінансового інструменту і впливають на визначення сум дисконту та премії за цим фінансовим інструментом. До них належать такі комісії (рис. 1.8).

Комісії, що є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту	
→	комісії за ініціювання кредиту, що отримані (сплачені) банком і пов'язані зі створенням або придбанням фінансового інструменту, що не обліковується в торговому портфелі з визнанням переоцінки через прибутки/збитки;
→	комісії, що отримані (сплачені) банком за зобов'язання з кредитування (резервування кредитної лінії) під час ініціювання або придбання кредиту;
→	комісії, що отримані (сплачені) банком від випуску боргових зобов'язань, що обліковуються за амортизованою собівартістю.

Рис. 1.8. Комісії, що є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту

Комісії за ініціювання кредиту, що отримані (сплачені) банком і пов'язані зі створенням або придбанням фінансового інструменту, що не обліковується в торговому портфелі з визнанням переоцінки через прибутки/збитки, включають (рис. 1.9).

Комісії за ініціювання кредиту, що отримані (сплачені) банком	
→	комісії за оцінку фінансового стану позичальника;
→	комісії за оцінку гарантій, застав;
→	комісії за обговорення умов інструменту;
→	комісії за підготовку, оброблення документів та завершення операції тощо.

Рис. 1.9. Комісії за ініціювання кредиту, що отримані (сплачені) банком

Комісії, що отримані (сплачені) банком за зобов'язання з кредитування (резервування кредитної лінії) під час ініціювання або придбання кредиту, визнаються невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту, якщо є ймовірність того, що кредитний договір буде укладено. Якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується без надання кредиту, то на кінець строку зобов'язання комісії визнаються комісійними доходами (витратами).

Якщо фінансовий інструмент обліковується за справедливою вартістю із визнанням змін справедливої вартості через прибутки/збитки, то комісії, отримані (сплачені) банком, визнаються комісійними доходами (витратами) під час первісного визнання такого фінансового інструменту;

б) комісії, що отримуються (сплачуються) під час надання послуг, визнаються доходами (витратами). До них належать:

- комісії за розрахунково-касове обслуговування клієнтів;
- комісії за обслуговування кредитної заборгованості;
- комісії за резервування кредитної лінії, які розраховуються на пропорційній часу основі протягом строку дії зобов'язання;
- комісії за управління інвестицією тощо;

в) комісії, що отримуються (сплачуються) після виконання певних дій, визнаються як дохід (витрати) після завершення певної операції. До них належать комісії за розподіл акцій (часток) клієнтів, розміщення цінних паперів за операціями з андеррайтингу, за операціями на валютному ринку та ринку

банківських металів для клієнтів, синдикування кредиту, за довірче обслуговування клієнтів тощо.

Прибутки (збитки) від торговельних операцій — результат (прибуток чи збиток) від операцій з купівлі-продажу різних фінансових інструментів. У тому числі за операціями з цінними паперами, за операціями з іноземною валютою та банківськими металами банк визнає прибутки та збитки:

- від реалізації фінансових інвестицій;
- від змін в оцінці (переоцінці) інвестицій до справедливої вартості;
- від результату переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті та банківських металах у разі зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют (банківських металів).

Дохід у вигляді дивідендів — дохід, який виникає в результаті використання банком цінних паперів з нефіксованим прибутком.

Витрати на формування спеціальних резервів банку — це витрати на покриття можливих збитків від зменшення корисності активів банку та списання безнадійних активів.

Доходи від повернення раніше списаних активів — кошти, що надійшли для погашення заборгованості, яка була визнана банком безнадійною щодо отримання.

Інші операційні доходи і витрати — доходи і витрати від операцій, що не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також ті, що не включені у вищезазначені групи операційних доходів і витрат, зокрема:

- доходи (витрати) від оперативного лізингу (оренди);
- витрати за послуги аудиту;
- витрати на інкасацію;
- неустойки (штрафи, пені), що отримані (сплачені) за банківськими операціями, інше.

Загальні адміністративні витрати — операційні витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності банків. До них належать витрати на утримання персоналу (заробітна плата, витрати на соціальне забезпечення, обов'язкові

нарахування, страхування, додаткові виплати, премії, навчання тощо); амортизація необоротних активів; витрати на утримання та експлуатацію основних засобів і нематеріальних активів (ремонт, страхування), інші експлуатаційні витрати (комунальні послуги, охорона тощо); гонорари за професійні послуги (юридичні, медичні тощо); витрати на зв'язок (поштові, телефонні, факс тощо); сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток та інші витрати, спрямовані на обслуговування та управління банком.

Податок на прибуток — операційні витрати банку, пов'язані із сплатою податку відповідно до чинного законодавства України та з урахуванням вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо визнання відстрочених податкових зобов'язань та податкових активів.

Непередбачені доходи (витрати) виникають у результаті надзвичайних подій, мають одноразовий характер, не повторюються по суті та визнаються за фактом події. До них належать утрати від стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо; суми страхового відшкодування та покриття втрат від надзвичайних ситуацій.

За результатами інвестиційної діяльності банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями із збільшення (зменшення) інвестицій в асоційовані компанії;
- доходи (витрати) за операціями із збільшення (зменшення)
- інвестицій у дочірні установи;
- доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів тощо.

За результатами операцій, пов'язаних із фінансовою діяльністю, банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу;
- доходи (витрати) за субординованим боргом;
- дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду;

- доходи, які виникають у результаті випуску інструментів власного капіталу тощо.

Визнані банком доходи і витрати групуються за їх характером за відповідними статтями у фінансовій звітності “Звіт про фінансові результати”.

Визнані банком доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та відповідності згідно з прийнятою банком обліковою політикою. Разом з тим бухгалтерський облік нарахованих доходів і витрат здійснюється не рідше одного разу на місяць за кожною операцією (договором) окремо.

Амортизація дисконту (премії) здійснюється не рідше одного разу на місяць з відображенням за відповідними рахунками процентних доходів (витрат).

Величина дисконту (премії) з урахуванням сум комісій, що включаються до вартості фінансового інструменту, відноситься на процентні доходи (витрати) під час визнання такого фінансового інструменту, якщо вона є несуттєвою, тобто менше 1% від суми номіналу.

Якщо доходи (витрати) отримані (сплачені) на дату балансу, то банк може не відображати їх за рахунками нарахованих доходів і витрат.

За умови визнання доходів і витрат у межах звітного періоду без відображення їх за рахунками нарахованих доходів (витрат) банк повинен застосовувати відповідний внутрішній контроль за нарахованими та отриманими доходами.

Статті доходів і витрат не згортаються, а відображаються в обліку окремо, за винятком статей, пов’язаних із хеджуванням або активами та зобов’язаннями, якщо є юридичне право на таке згортання та якщо це передбачено відповідними положеннями (стандартами) з бухгалтерського обліку.

На нетто-основі, як правило, відображаються доходи і витрати, що виникають у результаті:

а) реалізації та переоцінки балансової вартості цінних паперів, придбаних для здійснення торгових операцій;

б) реалізації та переоцінки балансової вартості цінних паперів у портфелі на продаж;

в) операцій в іноземній валюті.

Доходи і витрати банку відображаються в бухгалтерському обліку за рахунками класів 6 та 7 Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 N 280. Залишки за рахунками доходів і витрат відображаються наростаючим підсумком з початку року та в кінці звітного фінансового року закриваються:

- за умови перевищення доходів над витратами — на рахунок 5040 П “Прибуток звітного року, що очікує затвердження”;

- за умови перевищення витрат над доходами — на рахунок 5041 А “Збиток звітного року, що очікує затвердження”.

Банки самостійно визначають порядок формування аналітичних рахунків за балансовими рахунками класів 6 і 7. Облік нарахованих доходів і витрат та фактично отриманих доходів або сплачених витрат, а також доходів і витрат, що підлягають чи не підлягають оподаткуванню, здійснюється на розсуд банку на окремих аналітичних рахунках.

Облік нарахованих доходів і витрат здійснюється за відповідними рахунками класів 1, 2, 3 у кореспонденції з рахунками класів 6 та 7. Рахунки з обліку нарахованих доходів і витрат протягом місяця можуть мати характеристику активно-пасивних, але на перше число місяця — лише активні або пасивні відповідно.

Отримані доходи та здійснені витрати, що належать до майбутніх періодів, обліковуються відповідно за рахунками 3600 П “Доходи майбутніх періодів” та 3500 А “Витрати майбутніх періодів”.

Банк щомісяця визнає суму доходів і витрат, що належать до звітного періоду, з відображенням за відповідними рахунками класів 6 та 7.

Порядок нарахування та визнання доходів і витрат за операціями, що здійснюються між структурними підрозділами банку (філіями), визначається банком самостійно. Разом з тим слід урахувати вимоги зазначених Правил, а також те, що залишки за рахунками доходів і витрат за операціями між структурними підрозділами банку (філіями) мають бути тотожними та не враховуються під час формування фінансового результату банку.

Доходи і витрати (нараховані, отримані, сплачені) в іноземній валюті відображаються за рахунками класів 6 і 7 у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх визнання з використанням рахунків валютної позиції групи 380 “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів”.

Переоцінка залишків в іноземній валюті за рахунками з обліку заборгованості нарахованих доходів і витрат у зв'язку із зміною офіційних курсів гривні до іноземних валют здійснюється згідно з правилами, визначеними нормативно-правовими актами Національного банку України.

Доходи і витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за монетарними активами та зобов'язаннями переоцінюються у валюту звітності під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют до часу їх визнання (відображення за рахунками доходів і витрат у відповідному звітному періоді).

Доходи і витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за немонетарними статтями відображаються у звітності за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх виникнення і не переоцінюються під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют до часу їх визнання за відповідними рахунками доходів і витрат класів 6, 7.

Кошти, які надійшли на користь комітентів, принципалів, інших контрагентів, та витрати, здійснені банком за договорами комісій тощо, які відшкодовуються клієнтами, обліковуються на рахунках класів 1, 2, 3 як кредиторська і дебіторська заборгованості відповідно. У разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений

угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів класів 1, 2, 3.

Якщо банк не має впевненості в погашенні заборгованості за основним боргом і процентами, ураховуючи фінансовий стан боржника (контрагента банку), то така заборгованість має бути визнана та відображена в обліку як сумнівна щодо отримання. За умови визнання основного боргу сумнівним заборгованість за нарахованими доходами також має визнаватися сумнівною щодо отримання і відображатися на відповідних рахунках для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами класів 1, 2, 3. У разі наявності простроченої та сумнівної заборгованості за нарахованими доходами банк формує спеціальні резерви у відповідній валюті за рахунок витрат згідно з вимогами нормативно-правових актів Національного банку України.

Якщо заборгованість за нарахованими доходами визнана сумнівною та обліковується за відповідними рахунками сумнівної заборгованості, то подальше нарахування доходів та їх облік банк здійснює за позабалансовими рахунками групи 960 “Не сплачені в строк доходи” до часу їх погашення клієнтом (поручителем) або до строку, визначеного угодою.

Якщо заборгованість за нарахованими доходами, що обліковується за відповідними рахунками класів 1, 2, 3, визнана безнадійною, то банк списує її за рахунок сформованих резервів. Заборгованість, що списана за рахунок спеціальних резервів, банк обліковує за позабалансовими рахунками групи 960 “Не сплачені в строк доходи”. Критерії, строки та порядок визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною, безнадійною визначаються обліковою політикою банку відповідно до вимог законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України. Відображення в бухгалтерському обліку доходів та витрат за операціями з цінними паперами, у тому числі амортизація дисконту і премії за ними та визнання дивідендів, здійснюється згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України щодо обліку операцій з цінними паперами.

Доходи і витрати за операціями з лізингу (оренди) необоротних активів, а також витрати з нарахування амортизації основних засобів та нематеріальних активів визнаються та відображаються згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 11.12.2000 N 475.

Відображення в бухгалтерському обліку доходів і витрат за кредитними, вкладними (депозитними) операціями, у тому числі амортизація дисконту за кредитами та витрат, пов'язаних з погіршенням якості активів, здійснюється відповідно до вимог Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 15.09.2004 N 435.

Умови нарахування та сплати доходів і витрат (дата нарахування, термін сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку тощо), а також неустойки в разі порушення боржником зобов'язання визначаються договором між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України.

Розрахунковий період для нарахування процентних доходів (витрат) визначається договором відповідно до вимог законодавства України.

Для обрахування процентних доходів і витрат застосовуються такі методи визначення кількості днів:

- метод "факт/факт" — передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці та році;
- метод "факт/360" — передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;
- метод "30/360" — передбачає, що для розрахунку використовується умовна кількість днів у році — 360, у місяці — 30.

1.3. Загальні підходи до аналізу доходів і витрат банку

Якими важливими для банку не були б цілі та пріоритети, реалізовані у процесах комплексного управління активами і пасивами, банк є підприємницькою структурою, тому його головна мета - отримання доходу та прибутковості діяльності.

Доходи комерційного банку - це зростання економічних вигід протягом періоду, що аналізується, в результаті реалізації банківського продукту та іншої діяльності банку у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань.

Здійснюючи аналіз доходів, необхідно:

- вивчити динаміку і структуру доходів за напрямками та постатейно;
- оцінити виконання фінансового плану за доходами;
- оцінити рівень доходів на одну гривню, розміщених в активи коштів;
- здійснити факторний аналіз та виявити резерви збільшення дохідності банку;
- забезпечити ефективне управління доходом з метою зростання прибутковості банківської діяльності.

Банківські доходи можуть бути диверсифікованими за такими ознаками:

- за порядком отримання (процентні, непроцентні тощо);
- за джерелами отримання (підприємницькі структури, населення, біржі);
- за частотою отримання (стандартні, невизначені);
- за гарантією отримання (готівка, рахунки, цінні папери, матеріальні об'єкти);
- за строками отримання (інвестиційний часовий ефект).

Процентні доходи (поділені на процентні доходи за гривневими кредитами та процентні доходи за валютними кредитами або на проценти за позичками, за депозитами у банках, за лізингом клієнтам, за портфелем боргових цінних паперів) можуть бути оптимізовані в межах конкурентних, ресурсних, соціальних та інших зовнішніх обмежень, а також обмежень щодо якості (частка прострочених кредитів не може перевищувати 2-5 % у структурі доходів банку).

Непроцентні доходи від інвестиційної діяльності (дивіденди за пайовими цінними паперами та доходи від спільної діяльності) в окремих випадках можуть бути значно підвищені, бо їх дохідність лише як виняток є єдиною метою інвестицій. Значно частіше передбачається узгодження з іншою метою, що обумовлює деяке зниження дохідності відносно витрат на управління, інформацію, диверсифікацію тощо.

Непроцентні комісійні доходи (оплата за відкриття та ведення рахунків, комісії за лізингом, факторингом, агентські доходи за трастами тощо) є за сутністю відшкодовувальними, тобто повинні відповідати затратам та якості операції, а їх надмірне зростання означає втрату якості банківського управління та іміджу банку.

Непроцентні торговельні доходи (купівля-продаж валюти, цінних паперів та інших фінансових інструментів - ф'ючерсів, опціонів, валютний дилінг та арбітраж), сформовані короткостроковими коливаннями котирувань активів, є наслідком не традиційних банківських операцій, а банківських угод, не дуже характерних та занадто ризикованих для банків. Тому питома вага таких доходів у структурі доходів банку різко обмежена внаслідок їх нестабільності. Відповідно їх максимізація не передбачається.

Непроцентні «інтелектуальні» доходи від оплати послуг (консультації, посередницькі послуги, гарантії, поруки) та доходи від сплати або оренди нематеріальних активів (методики та методичні розробки, ноу-хау, програмне забезпечення тощо), розроблених або придбаних банком, вирізняються найвищою якістю, характеризують банківський менеджмент як високопрофесійний та компетентний. У разі одиничних інвестицій та відносно незначних операційних витрат ці доходи можуть бути стабільними та гарантованими. Тільки в поодиноких випадках цільова функція управління дохідністю передбачає можливу максимізацію таких доходів.

Навпаки, доходи, отримані банком від фінансових санкцій (штрафи, пені тощо), застосовані до проблемних позичальників та порушників умов угод з погляду управління доходами банку, вкрай негативні і повинні бути мінімізовані.

Вони тільки погіршують складний фінансовий стан проблемних позичальників, ускладнюючи виконання ними своїх зобов'язань, тому лише частково відшкодовують збитки банків, часто сприяють зростанню збитків, оскільки знижують імідж банку і порушують партнерські відносини.

Інші доходи, наприклад повернення втраченого кредиту у разі санації проблемного позичальника та «очищення» його боргів і зобов'язань для відновлення іміджу, є лише частковим відшкодуванням збитків банку і мають бути мінімізовані.

Отже, цільова установка на максимальне збільшення доходів банку шкідлива при переході до випадкових доходів, від стандартних до невизначених, від матеріальних об'єктів до готівки.

Незважаючи на важливість приросту кількісних показників, для управління дохідністю комерційного банку велике значення мають якісні параметри доходів, що обов'язково має бути враховано під час напрацювання пріоритетів управлінських рішень щодо прибутковості банку. З погляду їх якості доходи поділяють на:

- адекватні - найвищі за якістю, що їх отримують від основних видів банківської діяльності (бувають процентні та непроцентні, позичкові, комісійно-посередницькі та торговельні; ресурсо- та інтелектуаломісткі тощо);

- випадкові - нижчі за якістю, з-поміж яких вирізняють надзвичайні доходи (повернення «поганого», втраченого кредиту), спекулятивні доходи від валютного арбітражу і короткострокових операцій з цінними паперами, нараховані штрафи, пені та інші фінансові санкції, реалізація майна (помешкання, активи);

- авантюрні - низькі за якістю або практично неякісні доходи, отримані банком у випадку порушення договірних паритетів, неадекватної системи оплати комісійних витрат (у відсотках від суми платежу) порушення співвідношення «ризик - класифікація - резерви» тощо.

Поєднання кількісних та якісних характеристик доходів - одна з цілей управління ними.

Витрати - це зменшення економічної вигоди в аналізованому періоді внаслідок проведення комерційним банком фінансових та господарських операцій, які зменшують активи або збільшують заборгованість.

Здійснюючи аналіз витрат, необхідно:

- вивчити динаміку і структуру витрат за напрямками та постатейно;
- оцінити виконання фінансового плану за витратами;
- визначити вплив відповідних факторів на величину витрат з метою виявлення резервів їх оптимізації;
- виявити відповідність динаміки вартості ресурсної бази ціновій політиці банку;
- вивчити вплив стану грошового ринку на структуру ресурсної бази банку та величину його витрат;
- розрахувати ступінь диверсифікації ресурсної бази банку.

Особлива увага приділяється аналізу управлінських витрат з метою визначення рівня реалізації кадрової політики комерційного банку, впливу діючої системи оплати праці на досягнення прибутковості діяльності, забезпеченню поєднання матеріального стимулювання працівників та стратегічних завдань роботи банку тощо.

Можна сказати, що у сфері витрат комерційного банку загальна цільова установка на їх мінімізацію дає вже за початкової диверсифікації неоднозначний результат.

Процентні витрати за депозитами клієнтів, депозитами банків, емітованими та реалізованими борговими цінними паперами мають чітко виражений граничний рівень максимізації, збільшення якого веде до втрати клієнтів, дефіциту ресурсів та зниження темпів зростання.

Також обмежений, але з позиції оптимально низького рівня, ряд непроцентних витрат, які є відносно постійними та прогнозованими, їх зменшення веде до зниження якості банківських продуктів, формування багатьох ризиків, а в окремих випадках - до припинення діяльності банку. Це стосується господарських та експлуатаційних витрат (оренда та утримання приміщень, амортизація,

електро- і теплопостачання, зв'язок), транспортних витрат, витрат на охорону, сигналізацію, операційних витрат, затратних матеріалів.

Але в деяких випадках для виконання своїх зобов'язань перед вкладниками, клієнтами та бюджетом проблемні банки можуть знизити окремі види своїх витрат, причому доволі відчутно (транспортні витрати, заробітна плата, витрати на відрядження), а деякі витрати взагалі звести до нуля (представницькі, рекламні, благодійність тощо). Термін такої економії не може бути тривалим, оскільки зростання соціального напруження в колективі банку і зниження його іміджу негативно позначається на фінансових результатах діяльності та якості управління комерційним банком.

Тільки витрати банку за санкціями (сплата штрафів, пені та ін.) передбачають їх повну, гранично можливу мінімізацію, але не завжди. Якщо банк, порушуючи паритет партнерських відносин, просто виключає можливість застосування до нього санкцій у депозитних, кредитних та інших угодах, а клієнти при цьому несуть повну фінансову відповідальність, то така економія здатна різко знизити його фінансовий стан, привести до втрати клієнтів, дефіциту ресурсної бази, кризи ліквідності та посилення ризиків.

Що стосується «економії» на податках, резервуванні, страхуванні, то тут мова може йти лише про оптимізацію їх рівня відповідно до встановлених нормативів та до адекватності ризикам.

2. Оцінка доходів і витрат АБ «ОТП банку»

2.1. Аналіз доходів АБ «ОТП банку»

Для оцінювання ефективності банківської діяльності передбачається перегрупування дохідних статей звіту про фінансові результати банку відповідно до типових напрямів доходів: розрізняють процентні доходи, основним джерелом яких є продуктивні активи, та непроцентні доходи банку, що містять комісійні, торговельні, інші операційні та непередбачені доходи. Попередній аналіз здійснюється за цими напрямками доходів. Схема розрахунків:

$$D = D_{\text{п}} + D_{\text{н}} \quad (2.1)$$

де D - загальна сума доходів банку;

$D_{\text{п}}$ - процентні доходи;

$D_{\text{н}}$ - непроцентні доходи.

Значення кожного напрямку доходів у формуванні сукупного доходу банку оцінюється через визначення відповідної частки у загальному обсязі, а в динаміці сума абсолютних відхилень дорівнюватиме загальному збільшенню доходу:

$$\Delta D = \Delta D_{\text{п}} + \Delta D_{\text{н}}, \quad (2.2)$$

де ΔD , $\Delta D_{\text{п}}$, $\Delta D_{\text{н}}$ - зміна загальної суми доходів, процентних та непроцентних доходів відповідно.

Загальний аналіз доходів пропонується починати з розгляду їх динаміки і структури, оцінка яких передбачає ряд таких розрахунків:

- визначається відношення абсолютного відхилення кожної статті доходів до загального приросту результативного показника, тобто частка приросту кожного виду доходів до величини приросту сукупного доходу банку, що розраховується за формулою:

$$D_i : \Delta D, \quad (2.3)$$

де D_i - зміна конкретного виду доходів банку;

- оцінюється вплив зміни величини кожного виду доходів на темп приросту результативного показника, тобто можна розрахувати, на скільки процентів відносно базового рівня змінився загальний обсяг доходу під впливом конкрет-

виду доходу, що розраховується за формулою:

$$\Delta D_i : D_0 = 100\%, \quad (2.4)$$

де ΔD_i - зміна окремого виду доходів;

D_0 - загальний обсяг доходу у базовому періоді.

Відповідно до розглянутої моделі може бути використана така система:

$$\Delta D : D_0 = \Delta D_{\text{П}} : D_0 + \Delta D_{\text{Н}} : D_0. \quad (2.5)$$

Уявлення про вплив на динаміку сукупного доходу банку, зміни величин окремих видів доходів і одночасно їх структури дає індексний метод аналізу, який розраховують за формулою:

$$I^D = D_1 : D_0 = I^D_{\text{П}} \cdot d_{\text{П}} + I^D_{\text{Н}} \cdot d_{\text{Н}}, \quad (2.6)$$

де I^D , $I^D_{\text{П}}$, $I^D_{\text{Н}}$ - індекси, що відображають темп зміни відповідно загальної величини доходу, величини процентних і непроцентних доходів і розраховуються так:

$$I^D_{\text{П}} = D_{\text{П}1} : D_{\text{П}0}; I^D_{\text{Н}} = D_{\text{Н}1} : D_{\text{Н}0}; \quad (2.7)$$

$d_{\text{П}}$, $d_{\text{Н}}$ - питома вага у загальному обсязі доходів відповідно величини процентних і непроцентних доходів у базовому періоді, що розраховуються за формулою:

$$d_{\text{П}} = D_{\text{П}0} : D_0; d_{\text{Н}} = D_{\text{Н}0} : D_0. \quad (2.8)$$

Тільки структура сукупного доходу банку у базовому періоді пояснює невідповідність між темпами зростання окремих видів доходів та рівнем впливу цих змін на темпи зростання загальної величини доходів.

Загальний аналіз динаміки дохідних статей може здійснюватись через порівняння з показниками бізнес-плану банку або з даними попереднього періоду відповідно табл. 2.1.

На підставі наведених у табл. 2.1 розрахунків можна зробити такі висновки:

- зростання фактичного обсягу доходів порівняно з 2016 роком на 38 610 грн., або на 45,8 %, відбулося за рахунок фактичної зміни процентних доходів на 27 960 грн., або на 33,2 %, та за рахунок фактичної зміни непроцентних доходів порівняно з 2016 роком на 10 650 грн., або на 12,6 %;

Таблиця 2.1

Загальний аналіз виконання плану з доходів АБ «ОТП банку»

Показник	2016 рік		2017 рік		Відхилення		
	Д ₀	%	Д ₁	%	ΔД	% до Д ₀	ΔД _і
							ΔД
Процентні доходи, Д _п	31 290	37,1	59 250	48,2	27 960	+33,2	0,724
Непроцентні доходи, Д _н	52 950	62,9	63 600	51,8	10 650	+12,6	0,276
Разом доходів, Д	84 240	100	122 850	100	38 610	+45,8	1,0

• частка збільшення процентних доходів у зміні фактичного обсягу доходів становить 0,724, а частка непроцентних доходів - 0,276 порівняно з показниками 2016 року;

• використання індексного методу показує, що темп зміни фактичного обсягу доходів банку становить:

$$I^D = D_1 : D_0 = 122\,850 : 84\,240 = 1,458.$$

У тому числі за рахунок темпів зміни фактичних обсягів процентних і непроцентних доходів відповідно:

$$I^D_{п} = D_{п1} : D_{п0} = 59\,250 : 31\,290 = 1,9;$$

$$I^D_{н} = D_{н1} : D_{н0} = 63\,600 : 52\,950 = 1,2,$$

а за рахунок фактичної зміни структури процентних та непроцентних доходів відповідно: $d_{п} = D_{п0} : D_0 = 31\,290 : 84\,240 = 0,37$;

$$d_{н} = D_{н0} : D_0 = 52\,950 : 84\,240 = 0,63.$$

Отже, індекс зміни фактичної величини доходу становить:

$$I^D = I^D_{п} \cdot d_{п} + I^D_{н} \cdot d_{н} = 1,9 \cdot 0,37 + 1,2 \cdot 0,63 = 1,458.$$

Загальна оцінка доходів банку за їх напрямками, як це передбачено у звіті про фінансові результати, здійснюється за допомогою аналітичної табл. 2.2.

Дані табл. 2.2 свідчать про те, що загальні доходи АБ «ОТП банку» збільшилися на 3714 тис. грн., або на 16,1 %, за період, який аналізується.

Загальна оцінка структури і динаміки доходів АБ «ОТП банку»

Напрямки доходів	2016 рік		2017 рік		Відхилення		
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	%до бази
1. Процентний дохід	9385	40,7	12 323	46,0	2938	31,3	12,7
2. Комісійний дохід	4600	19,9	5230	19,5	630	13,7	2,7
3. Чистий торговельний дохід	7308	31,7	7580	28,3	292	4,0	1,2
4. Інший дохід	1760	7,6	1636	6,1	-124	-7,1	-0,5
5. Непередбачений дохід	13	0,1	11	0,1	-2	-15,4	0
6. Разом доходів	23 066	100	26 780	100	3714	16,1	16,1
У тому числі:							
процентні	9385	40,7	12 323	46,0	2938	31,3	12,7
непроцентні	13 681	59,3	14 457	54,0	776	5,7	3,4

Зростання відбулося за рахунок збільшення процентних доходів на 12,7 % (2 938 тис. грн.), а за рахунок непроцентних - на 3,4 % (776 тис. грн.). Загальне збільшення доходів супроводжувалося зростанням усіх його складових, за винятком інших доходів, частка яких зменшилася з 7,6 % до 7,1 %.

Першу сходинку посідають процентні доходи, в основі яких є надходження плати за наданими кредитами, розміщеними депозитами та за цінними паперами, питома вага яких збільшилася з 40,7 до 46 %. У звітному періоді зросли комісійні доходи на 630 тис. грн., але їх частка у структурі сукупного доходу звітного періоду зменшилася до 19,5 %, тобто на 0,4 процентного пункту. Відбулося незначне збільшення доходу від торговельних операцій на 292 тис. грн., або на 1,2 %, що свідчить про пасивну діяльність даного комерційного банку на ринку валютних ресурсів та цінних паперів.

Отже, можна зробити висновок, що загальна оцінка доходів АБ «ОТП банку» позитивна, але уточнені дані мають ґрунтуватися на аналізі окремих статей доходів та вивченні причин, що зумовили відповідні зміни.

Детальний аналіз доходів здійснюється постатейно за кожною групою доходів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Порівняльний аналіз постатейної структури і динаміки доходів

АБ «ОТП банку»

Статті доходів	2016 рік		2017 рік		Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	% до підсумку
1. Процентні доходи, всього	920	48,5	1494	61,7	574	30,25
У тому числі: від кредитів наданих	828	43,6	1409	63,2	581	30,63
від коштів, розміщених у банках	11,5	0,6	7,5	0,4	-4	-0,2
від цінних паперів	80,5	4,3	77,5	3,5	-3	-0,15
2. Комісійні доходи, всього	940	49,5	453	20,3	-487	-25,67
У тому числі: від операцій з банками	41,4	2,2	17,5	0,8	-23,9	-1,25
від операцій з клієнтами	898,6	47,3	435,5	19,5	-463,1	-24,4
3. Чистий торговельний дохід	34,5	1,9	278	12,5	243,5	12,84
У тому числі: від іноземної валюти	9,5	0,6	222	9,9	212,5	11,2
від цінних паперів	25	1,3	56	2,6	31	1,6
4. Інші операційні доходи	2,5	0,1	1,5	0,1	-0,5	-0,02
5. Разом доходів	1897	100	2226,5	100	329,5	17,37

Дані табл. 2.3 свідчать, що за аналізований період доходи АБ «ОТП банку» збільшилися на 329,5 тис. грн., або на 17,37 %. Це відбулося завдяки зрос-

танню процентних доходів на 574 тис. грн., або на 30,25 %, та доходів від торгівлі іноземною валютою на 212,5 тис. грн., або на 11,2 %.

Значно зменшилися надходження від комісійних - на 487 тис. грн., або на 25,67 %, зокрема від комісійних операцій з клієнтами АБ «ОТП банку» на 24,4 %.

Змінилась і структура доходів АБ «ОТП банку». Якщо процентні доходи у 2016 році становили 48,5 %, то у 2017 році їх частка збільшилася до 67,1 %, у тому числі від наданих клієнтам кредитів відповідно з 43,6 до 63,2 % (майже у 1,5 раза). Питома вага комісійних доходів знизилась відповідно з 49,5 до 20,3 %, зросла частка торговельного доходу відповідно з 1,9 % у 2016 році до 12,5 % у 2017 році, у тому числі за рахунок торгівлі іноземною валютою - з 0,6 до 9,9 % (майже у 16,5 разів).

Можна зробити висновок, що АБ «ОТП банк» активізував роботу щодо одержання процентних доходів через оптимізацію свого кредитного портфеля, але водночас він не приділяв належної уваги розвитку банківських послуг, які могли б приносити доходи.

Збільшення надійності банку залежить від того, у який спосіб диверсифікована структура напрямів його доходів. Банкам рекомендується розширювати спектр платних послуг клієнтам - брокерські, довірчі, надання консультативної допомоги тощо. Створюючи дохід від надання послуг, комерційні банки значно збільшують свій прибуток. Але стійка тенденція до значних темпів зростання таких доходів може свідчити про погіршення управління активними операціями банку або кон'юнктури кредитного ринку. Крім того, може мати місце недоцільно високе зростання непроцентних витрат на обслуговування клієнтів. Тому ступінь використання комерційним банком нетрадиційних джерел отримання доходів показує аналіз непроцентних доходів, який здійснюється за допомогою структурно-динамічних таблиць.

Методика аналізу непроцентних доходів банку містить розрахунок їх за рік з розбивкою по кварталах за основними джерелами надходження:

- комісійні від реалізації послуг;

- доходи від інвестиційної діяльності;
- доходи від валютних операцій;
- інші доходи.

Можливості банку збільшувати процентні доходи в умовах зростання інфляції обмежуються, тому зростає значення непроцентних доходів. Крім того, банки активно використовують такі джерела отримання доходів, як:

- надання консультативної допомоги клієнтам, інформаційних та експертних послуг;
- посередництво у розміщенні цінних паперів своїх клієнтів;
- виконання функцій валютного контролю для експортерів товарів;
- інші нетрадиційні послуги.

Здійснюючи аналіз непроцентних доходів, необхідно:

- 1) визначити їх частку в загальному обсязі доходів банку;
- 2) виявити найбільш прибуткові види банківських послуг;
- 3) оцінити діючі в банку методи формування тарифів за кожною групою наданих послуг, визначити фактичну їх вартість, оцінити якість методичного забезпечення з метою розрахунку ціни окремих видів непроцентних активів;
- 4) розрахувати ефективність системи стимулювання персоналу за якість та рівень вартості банківських послуг.

Необхідно врахувати, що величина непроцентних доходів залежить від витрат, пов'язаних з обслуговуванням клієнтів, комісії інших банків за аналогічні послуги, рівня маркетингових досліджень, автоматизації діяльності банку тощо.

Наступним етапом аналізу доходів банку є вивчення факторів, які впливають на зміну величини отриманих доходів та визначення можливостей її збільшення, що здійснюється за допомогою факторного аналізу кожної групи і видів доходів відповідно до наведених нижче аналітичної таблиці (табл. 2.4).

Факторний аналіз доходів АБ «ОТП банку»

Показник	2016 рік		2017 рік		Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1. Дохідні активи, A_d	1667	*	2359	*	+692	42
2. Процентні доходи разом, D_p	533,5	100	566	100	+32,5	6,1
3. Процентні доходи за кредитами	334,5	*	420,5		+86	
4. Частка процентних доходів за кредитами, $Ч_k$	*	62,7		74,3	+11,6	
5. Процентні доходи за цінними паперами	199	*	145,5		-53,5	
6. Частка процентних доходів за цінними паперами, $Ч_{цп}$	*	37,3	*	25,7	-11,6	
7. Середня процентна ставка за дохідними активами, $i_{сер}$	*	32	*	24	-8	

За даними табл. 2.4 визначимо вплив наступних факторів на величину процентних доходів D_p :

1. Зміни обсягу дохідних активів A_d :

$$D_p(A_d) = D_{p0} \cdot [(A_{d1} : A_{d0}) - 1] =$$

$$= 533,5 \cdot [(2359 : 1667) - 1] = + 224,0 \text{ (тис. грн.)};$$

- у процентах:

$$D_p(A_d) : D_{p0} \cdot 100 \% = + 224,0 : 533,5 \cdot 100 \% = 42,0 \%$$

2. Зміни структури дохідних активів $Ч_k$, $Ч_{цп}$:

$$D_p(Ч_k, Ч_{цп}) = (D_{p0}^k \cdot Ч_{k1} + D_{p0}^{цп} \cdot Ч_{цп1}) : 100 - D_{p0} =$$

$$= (334,5 \cdot 74,3 + 199 \cdot 25,7) : 100 - 533,5 = - 233,8 \text{ (тис. грн.)}$$

- у процентах:

$$Д_{\Pi} (Ч_{К}, Ч_{ЦП}): Д_{\Pi 0} \cdot 100 \% = - 233,8 : 533,5 \cdot 100 \% = - 43,8 \%$$

3. Зміни середньої відсоткової ставки за видами дохідних активів $i_{сер}$:

$$\begin{aligned} Д_{\Pi} (i_{сер}) &= (Д_{\Pi 1} - Д_{\Pi 0}) - Д_{\Pi}(A_{д}) - Д_{\Pi} (Ч_{К}, Ч_{ЦП}) = \\ &= + 32,5 - 224,0 - (- 233,8) = + 42,3 \text{ (тис. грн.)} \end{aligned}$$

- у процентах:

$$Д_{\Pi} (i_{сер}) : Д_{\Pi 0} \cdot 100 \% = + 42,3 : 533,5 \cdot 100 \% = 7,9\%$$

Аналізуючи проведені розрахунки, можна зробити висновок, що за рахунок збільшення дохідних активів на 692 тис. грн. АБ «ОТП банк» отримав додатково 224,0 тис. грн. доходу, що на 42 % більше, ніж у попередній період.

Зменшення середньої процентної ставки за дохідними активами з 32 до 24 % істотно не вплинуло на величину банківського доходу, навпаки, він збільшився на 42,3 тис. грн., або на 7,9 %.

Найвагомішим фактором зниження процентного доходу стали негативні зміни у структурі дохідних активів, що спричинило зменшення доходу АБ «ОТП банку» на 233,8 тис. грн., або на 43,8 % порівняно з попереднім періодом. Зниження частки портфеля цінних паперів у складі дохідних активів з 37,3 до 25,7 % зумовлено високими ризиками можливих втрат від банківських операцій на ринку цінних паперів.

Зміна обсягу процентних доходів АБ «ОТП банку» за рахунок зміни розглянутих вище факторів становить:

$$\begin{aligned} Д_{\Pi}(A_{д}, Ч_{К}, Ч_{ЦП}, i_{сер}) &= Д_{\Pi}(A_{д}) + Д_{\Pi}(Ч_{К}, Ч_{ЦП}) + Д_{\Pi}(i_{сер}) = \\ &= + 224,0 - 223,8 + 42,3 = + 32,5 \text{ (тис. грн.)} \end{aligned}$$

а за даними таблиці абсолютне відхилення

$$Д_{\Pi} = Д_{\Pi 1} - Д_{\Pi 0} = 566 - 533,5 = 32,5 \text{ (тис. грн.)}$$

Аналогічно здійснюється перевірка зміни процентних доходів банку у процентах.

За даними розрахунків:

$$+42,0 \% - 43,8 \% + 7,9 \% = + 6,1 \%$$

за даними аналітичної таблиці:

$$(Д_{\Pi 1} - Д_{\Pi 0}) : Д_{\Pi 0} \cdot 100 \% = 32,5 : 533,5 \cdot 100 \% = 6,1 \%$$

Дані перевірки свідчать, що абсолютне відхилення величини процентних доходів у звітному періоді з урахуванням таких факторів, як обсяг та структура дохідних активів і середня процентна ставка за ними, становило 32,5 тис. грн, або 6,1 %.

У практиці аналізу доходів банку використовують, як правило, вплив двох факторів - зміни обсягу наданих банком кредитів та середньої процентної ставки за ними або обсягу підпроцентних цінних паперів і середньої ставки за ними.

Методика аналізу процентних доходів передбачає виявлення факторів, що впливають на їх обсяг, та можливостей визначення ступеня впливу кожного фактора. Отже, зростання процентних доходів залежить від:

- збільшення середніх залишків за статтями дохідних активів $F(A_{\text{сер}})$;
- збільшення середнього рівня процентної ставки за дохідними активами $F(i_{\text{сер}})$.

Вплив першого фактора визначається за формулою:

$$F(A_{\text{сер}}) = (A^1_{\text{сер}} - A^0_{\text{сер}}) \cdot i^0_{\text{сер}} \quad (2.9)$$

- середні залишки за дохідними активами у періоді, що аналізується (звітному),
- середні залишки за дохідними активами в базовому або попередньому періоді,
- середній рівень процентної ставки у базовому періоді.

Вплив другого фактора визначається за формулою:

$$F(i_{\text{сер}}) = (i^1_{\text{сер}} - i^0_{\text{сер}}) \cdot A^1_{\text{сер}} \quad (2.10)$$

де $i^1_{\text{сер}}$ – середній рівень процентної ставки, яку отримує банк у звітному періоді;

$i^0_{\text{сер}}$ – середній рівень процентної ставки у попередньому періоді;

$A^1_{\text{сер}}$ – середні залишки за дохідними активами у звітному періоді.

Отже, вплив обох факторів на зміну процентного доходу розраховується так:

$$F(D_{\text{п}}) = F(A_{\text{сер}}) + F(i_{\text{сер}}) \quad (2.11)$$

Аналіз впливу факторів на зміну величини отриманих банком процентних доходів здійснюється за допомогою наведеної нижче аналітичної таблиці.

Таблиця 2.5

Факторний аналіз процентних доходів АБ «ОТП банку»

Показники	2016 рік	2017 рік	Відхилення		
			Усього	У тому числі за рахунок зміни факторів	
				суми активів	процентної ставки
1. Середня величина дохідних активів $A_{\text{сер}}$, тис. грн.	58 870	79 635	+20 675	+1869	*
2. Середня ставка за дохідними активами $i_{\text{сер}}$, (% : 100)	0,09	0,07	-0,02	*	-1593
3. Процентні доходи $D_{\text{п}}$, - тис. грн. - %	5298 100	5574 105,2	+276 +5,2	+ 1869 +35,2	-1593 -30,0

Дані табл. 2.5 показують, що АБ «ОТП банк» збільшив процентні доходи на 276 тис. грн. (5,2 %) за рахунок зростання величини дохідних активів шляхом їх диверсифікації на 20 765 тис. грн. (+35,2 %). Позитивна зміна першого фактора зумовила збільшення процентних доходів на 1869 тис. грн.:

$$F(A_{\text{сер}}) = (A_{\text{сер}}^1 - A_{\text{сер}}^0) \cdot i_{\text{сер}}^0 = (79\,635 - 58\,870) \cdot 0,09.$$

Негативна зміна другого фактора - процентної ставки на два процентні пункти - призвела до зменшення процентних доходів АК «ОТП банку» на 1593 тис. грн. (-30 %), тобто

$$F(i_{\text{сер}}) = (i_{\text{сер}}^1 - i_{\text{сер}}^0) \cdot A_{\text{сер}}^1 = (0,07 - 0,09) \cdot 79\,635.$$

Отже, АБ «ОТП банк» використав можливості з розширення розміщення коштів у дохідні активи, але зміни загального рівня процентної ставки грошового ринку та структури кредитного портфеля АБ «ОТП банку» у бік «деше-

вих» або неризикованих кредитів негативно вплинули на величину отриманого ним процентного доходу. Розроблення пропозицій щодо резервів зростання доходу для прийняття управлінського рішення про їх використання потребує детального вивчення причин зміни процентної ставки з урахуванням економічної ситуації в країні та менеджменту активів комерційного банку.

Зростання обох факторів одночасно позитивно впливає на збільшення доходів АБ «ОТП банку» за умови дотримання вимог щодо ліквідності банківських активів.

У банківській практиці основними джерелами процентних доходів є коротко- та довгострокові позички, прострочені та міжбанківські кредити. За довгостроковими кредитами доцільно встановлювати плаваючу процентну ставку з визначенням оптимальної частки отриманих банком процентів. Питома вага надходжень за простроченими кредитами у загальній величині процентних доходів не повинна перевищувати 3 %, інакше стан кредитного портфеля банку вважається незадовільним. Збільшення доходів від міжбанківських кредитів свідчить про відповідну спеціалізацію банківських активів.

Рівень дохідності окремих активних операцій аналізується щорічно з розбивкою по кварталах.

2.2. Аналіз витрат АБ «ОТП банку»

Аналогічно загальному аналізу доходів банку здійснюється аналіз рівня витрат за окремими операціями за період, що аналізується. У звітності банків групування витрат за окремими напрямками збігається з розглянутим вище групуванням доходів, тобто містить такі види:

1. Процентні витрати:

- за залученими коштами клієнтів;
- за коштами інших банків, що містять позики і депозити;
- за емітованими борговими цінними паперами.

2. Комісійні витрати за послугами клієнтам та іншим банкам.

3. Загально-адміністративні витрати.

4. Витрати на персонал.
5. Відрахування до резервів.
6. Непередбачені витрати.

Щоб оцінити відношення отриманих доходів до здійснених банком витрат, необхідно застосувати групування витрат на процентні та непроцентні. У звітності банків до першої групи належать статті з розділу «Процентні витрати». Категорія непроцентних витрат містить витрати за комісійними послугами клієнтам, за валютними операціями, за забезпеченням функціонування банку, непередбачені та інші операційні витрати (сплата податків тощо). Насамперед аналізується роль певних напрямів витрат у загальному обсязі витрат на основі такої моделі:

$$B = B_{\Pi} + B_{H}, \quad (2.12)$$

де B - загальна сума витрат,

B_{Π} - процентні витрати,

B_{H} - непроцентні витрати.

На основі моделей зв'язку виконується рівняння:

$$\Delta B = \Delta B_{\Pi} + \Delta B_{H}, \quad (2.13)$$

де ΔB - зміна загальної суми витрат,

ΔB_{Π} - зміна процентних витрат,

ΔB_{H} - зміна непроцентних витрат.

Загальний аналіз витрат здійснюється у такий спосіб:

- 1) визначається частка абсолютного приросту за рахунок зміни кожного виду витрат у зміні загального обсягу витрат:

$$\Delta B_{\dot{i}} / \Delta B \cdot 100\%, \quad (2.14)$$

де $\Delta B_{\dot{i}}$ - зміна обсягу окремих видів витрат;

ΔB - зміна сукупної величини витрат;

- 2) розраховується відношення обсягу приросту за рахунок зміни кожного виду витрат до величини витрат у бізнес-плані або базовому періоді за формулою:

$$\Delta B_{\dot{i}} / B_0 \cdot 100\%, \quad (2.15)$$

де V_0 - обсяг витрат за бізнес-планом або у базовому періоді.

Відповідно:

$$\Delta V : V_0 = \Delta V_{\text{П}} / V_0 + \Delta V_{\text{Н}} / V_0; \quad (2.16)$$

3) розкладається відносна зміна загального обсягу витрат за складовими у такий спосіб:

$$I^B = V_1 / V_0 = I^B_{\text{П}} \cdot v_{\text{П}} + I^B_{\text{Н}} \cdot v_{\text{Н}}, \quad (2.17)$$

де I^B , $I^B_{\text{П}}$, $I^B_{\text{Н}}$ - індекси, що показують темп зміни відповідно загального обсягу витрат, величини процентних витрат, величини непроцентних витрат, які розраховуються так:

$$I^B = (V_{\text{П1}} + V_{\text{П0}}) + (V_{\text{Н0}} + V_{\text{Н0}}),$$

$$I^B_{\text{П}} = V_{\text{П1}} : V_{\text{П0}},$$

$$I^B_{\text{Н}} = V_{\text{Н1}} : V_{\text{Н0}};$$

$v_{\text{П}}$, $v_{\text{Н}}$ – питома вага у загальному обсязі витрат відповідно величини процентних та непроцентних витрат за бізнес-планом або у базовому періоді, що розраховуються так:

$$v_{\text{П}} = V_{\text{П0}} : V_0,$$

$$v_{\text{Н}} = V_{\text{Н0}} : V_0.$$

Загальний аналіз витрат виконується за даними фінансового плану (кошторису) та звітності банку і починається з оцінювання виконання плану за витратами та з характеристики динаміки їх зростання відповідно до табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Загальний аналіз виконання плану за витратами АБ «ОТП банку»

Показник	2016 рік		2017 рік		Відхилення		
	V_0	%	V_1 ,	%	ΔV	% до V_0	ΔV_i , ΔV
Процентні витрати, $V_{\text{П}}$	99 915	26,6	18 134	41,0	8209	+ 22,0	1,18
Непроцентні витрати, $V_{\text{Н}}$	27 359	73,4	26 082	59,0	-1277	-3,4	-0,18
Разом витрат, V	37 274	100	44 206	100	6932	+ 18,6	1,0

Результати наведених у табл. 2.6 розрахунків свідчать, що:

- зростання фактичного обсягу витрат порівняно з 2016 роком на 6932 грн., або на 18,6 %, відбулося за рахунок зміни фактичних процентних витрат

на 8209 грн, або на +22,0 %, та за рахунок фактичного зменшення непроцентних витрат на 1277 грн, або на -3,4 %;

- частка процентних витрат у зміні фактичного обсягу витрат становить 1,18, а непроцентних - 0,18 у порівнянні з 2016ч' роком;

- індексний метод показує, що темп зміни фактичного обсягу витрат становить:

$$I^B = V_1 : V_0 = 44\,206 : 37\,274 = 1,186,$$

за рахунок темпів зміни обсягів процентних витрат –

$$I_{\Pi}^B = V_{\Pi 1} : V_{\Pi 0} = 18\,124 : 9\,915 = 1,8$$

і непроцентних витрат –

$$I_H^B = V_{H1} : V_{H0} = 26\,082 : 27\,359 = 0,953,$$

та за рахунок зміни темпів відповідно процентних і непроцентних витрат.

Відповідно до принципу прибутковості доходи банку повинні перевищувати витрати, тому загальна оцінка динаміки витрат банку містить аналіз коефіцієнтів, які характеризують стабільність діяльності та її прогнозування. До таких показників належать:

1) коефіцієнт дієздатності банку K_d , який визначається співвідношенням витрат і доходів. Оптимальне значення K_d не повинно перевищувати 0,95, збільшення до 1,0 і вище свідчить про погіршення дієздатності банку, тобто він стає менш прибутковим;

2) коефіцієнт режиму економії витрат K_e , який є співвідношенням темпів збільшення витрат і темпів зростання доходів. Рівень показника $K_e < 1$ свідчить, що банк дотримується режиму економії, в іншому випадку - не дотримується.

Аналіз коефіцієнтів здійснюється за допомогою табл. 2.7.

Дані табл. 2.7 показують, що темпи зростання витрат (162,8 %) значно випереджають темпи зростання доходів АБ «ОТП банку» (134,6 %), а витрати на 1 грн. доходів збільшилися з 0,81 грн до 0,98 грн, темп зростання K_d становить 121 %. Це свідчить про недотримання АБ «ОТП банком» режиму економії, який перевищує мінімальний в 1,2 раза.

Таблиця 2.7

Загальна оцінка динаміки витрат АБ «ОТП банку»

Показники	2016 рік	2017 рік	Темп зростання, %
1. Витрати банку, тис. грн.	1956	3185	162,8
2. Доходи банку, тис. грн.	2415	3250	134,6
3. Коефіцієнт дієздатності K_d (ряд.1: ряд.2)	0,81	0,98	121
4. Коефіцієнт режиму економії K_e (162,8 : 134,6)	*	*	1,2 р.

Для визначення причин значного зростання загального обсягу витрат необхідно здійснити аналіз структури і динаміки витрат за їх статтями (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Постатейний аналіз структури і динаміки витрат АБ «ОТП банку»

Статті витрат	2016 рік		2017 рік		Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1 Процентні витрати, всього	405	20,8	1372	43,1	+967	+49,4
У тому числі:						
за коштами клієнтів банку	370	19,0	1036	32,6	+666	
за коштами інших банків	15	0,8	157	4,9	+142	
за цінними паперами власного боргу	20	1,0	179	5,6	+159	
2. Комісійні витрати	272	14,0	138	4,3	-134	-6,9
3. Інші операційні витрати, всього						
У тому числі:	1185		1542			+18,3
на персонал		60,6		48,4	+357	
експлуатаційні	610		817			
сплата податків	165	31,2	210	25,7	+207	+45
інші витрати	240	12,3	380	11,9	+140	-35
	170		135			
4. Відрахування до резервів	64	3,5	115	3,6	+51	+2,6
5. Непередбачені витрати	30	1,3	18	0,6	-12	-0,6
6. Разом витрат	1956	100	3185	100	+1229	+62,8

Результати аналізу, наведені в табл. 2.8, свідчать, що у поточному році порівняно з минулим загальна сума витрат АБ «ОТП банку» зросла на 1229 тис. грн., або на 62,8%, за рахунок збільшення процентних витрат - на 967 тис. грн., або на 49,4 %, і непроцентних - на 262 тис. грн., або на 13,4 %.

Постатейний аналіз витрат показав, що у періоді, який аналізується, значно зросли процентні витрати за коштами клієнтів АБ «ОТП банку» на 666 тис. грн., непроцентні витрати на утримання персоналу - на 207 тис. грн. та сплата податків - на 140 тис. грн., або на 7,2%. Водночас зменшилися комісійні витрати на 134 тис. грн., або на -6,9 %, інші операційні витрати - на 35 тис. грн., або на -1,8%, та непередбачені витрати - на 12 тис. грн., або на -0,6 %.

Під час аналізу непроцентних витрат особлива увага приділяється оцінці динаміки витрат на заробітну плату та експлуатаційні витрати, зміна яких багато у чому визначається рівнем інфляції та станом економіки країни. Але надмірне скорочення статей таких витрат може негативно вплинути на якість обслуговування клієнтів.

Банку потрібно зменшувати витрати, які мають значну частку в обсязі непроцентних витрат, але робити це необхідно без шкоди для своєї діяльності. Так, недоцільно занадто скорочувати загально-адміністративні витрати та витрати на персонал, потрібно зосередити зусилля на зменшенні штрафів, пені, непередбачених витрат тощо.

Аналіз непроцентних витрат здійснюється постатейно через порівняння фактичних витрат з кошторисом (бізнес-планом) або у динаміці за кварталами звітного року з використанням аналітичної табл. 2.9, а до резервів їх зменшення відносять не виправдані перевитрати.

Дані табл. 2.9 свідчать, що порівняно з кошторисом фактичні непроцентні витрати збільшилися на 103 тис. грн. з 297,0 тис. грн. до 400,0 тис. грн., або на 34,7 %. Аналіз структури фактичних витрат показує, що, незважаючи на абсолютне збільшення усіх видів непроцентних витрат, частка загально-адміністративних витрат та витрат на персонал зменшилася відповідно на 5,9 та 4,2 процентного пункту (далі - п.п.), а частка непередбачених витрат - на 1,3

п.п., тоді як частка комісійних збільшилась на 1,4 п.п., а відрахувань до резервів - на 10,6 п.п. Отже, зростання непроцентних витрат у даному разі пояснюється значним збільшенням відрахувань до резервів на можливі втрати за кредитно-інвестиційним портфелем АБ «ОТП банку».

Таблиця 2.9

Аналіз непроцентних витрат АБ «ОТП банку» за 2017 рік

Найменування статей витрат	Кошторис		Фактично		У тому числі, тис. грн		
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	I кв.	II кв.	і т.д.
1. Комісійні витрати	85	28,6	120	30	28	31	61
2. Загально-адміністративні витрати	71	23,9	72	18	17	20	35
3. Витрати на персонал	60	20,2	64	16	14	14	36
4. Інші витрати	39	13,1	50	12,5	11	12	27
5. Відрахування до резервів	24	8,1	75	18,7	16	32	27
6. Непередбачені витрати	18	6,1	19	4,8	4	4	11
7. Разом непроцентних витрат	297	100	400	100	90	113	197

Значне місце в аналізі витрат займають показники, що характеризують різні види витрат на 1 грн. середніх залишків за активними операціями. Для більш детального вивчення тенденції зміни окремих видів витрат можна використовувати такі коефіцієнти:

$$K_1 = V_{\Pi} / A_{\text{сеп}}^{\text{Д}} \quad (2.18)$$

$$K_2 = V_{\text{Н}} / A_{\text{сеп}}^{\text{Д}} \quad (2.19)$$

$$K_3 = V_{\text{ПЕРС}} / A_{\text{сеп}}^{\text{Д}} \quad (2.20)$$

$$K_4 = V_{\text{АДМ}} / A_{\text{сеп}}^{\text{Д}} \quad (2.21)$$

$$K_5 = V_{\text{ІН}} / A_{\text{сеп}}^{\text{Д}} \quad (2.22)$$

$$K_6 = V / A_{\text{сеп}}^{\text{Д}} \quad (2.23)$$

де $A_{\text{сеп}}^{\text{Д}}$ – середні залишки активів банку,

- В – загальна сума витрат банку,
- Вп – процентні витрати,
- В_н – непроцентні витрати,
- В_{перс} – витрати на утримання персоналу,
- В_{адм} – загально-адміністративні витрати,
- В_{ін} – інші витрати банку.

Динаміка зазначених коефіцієнтів дає змогу зробити висновок щодо збільшення чи зменшення відповідних видів витрат та їх обґрунтування. Такі співвідношення свідчать, наскільки прибутково банк здійснює активні операції. Бажано порівнювати отримані результати з даними інших банків.

Про обсяг загальних витрат та величину окремих витрат за напрямками та групами неможливо судити лише за відхиленням абсолютних значень та темпами зростання тому, що з розвитком банківської діяльності збільшується ресурсна база банку і відповідно зростає величина банківських витрат. Узагальнюючим показником величини банківських витрат є їх відношення до кількості клієнтів, яких обслуговує даний банк.

Для загальної оцінки рівня витрат АБ «ОТП банку» використовується така система коефіцієнтів в якій ураховується аналіз динаміки за кілька періодів, порівняння з граничними значеннями та показниками інших банків (див. табл. 2.10, см. додаток 1).

Наведені коефіцієнти дають змогу уточнити висновки про якість дохідної бази банків, про роль окремих компонентів, що визначають дохідність активів, про ефективність банківського контролю за своїми витратами. Порівняльна характеристика доходів і витрат є основою оцінки загального фінансового результату комерційної діяльності банку.

Наступним кроком аналізу є вивчення причини значного збільшення загальних витрат та витрат за окремими статтями і віднесення невикористаних витрат до резервів збільшення прибутку, для чого здійснюється факторний аналіз витрат.

Факторний аналіз процентних витрат банку здійснюється за такою мето-

дикою. Процентні витрати залежать від середніх залишків за сплаченими пасивами та середньої процентної ставки за ними:

$$F(B_{\Pi}) = F(\Pi_{\text{сер}}) \cdot F(i_{\text{сер}}), \quad (2.24)$$

де $F(B_{\Pi})$ – зміна (зростання або зниження) сумарних процентних витрат;

$F(\Pi_{\text{сер}})$ – зміна (зростання або зниження) процентних витрат виключно за рахунок першого фактора - середніх залишків за сплаченими пасивами;

$F(i_{\text{сер}})$ – зміна (зростання або зниження) процентних витрат виключно під впливом другого фактора - середньої процентної ставки за платними пасивами.

Кількісний вплив цих факторів на величину витрат визначається аналітичним прийомом різниці факторних показників. Вплив першого фактора на процентні витрати визначається у такий спосіб:

$$F(\Pi_{\text{сер}}) = (\Pi_{\text{сер}}^1 - \Pi_{\text{сер}}^0) \cdot i_{\text{сер}}^0, \quad (2.25)$$

де $\Pi_{\text{сер}}^1$ – середні залишки за всіма сплаченими пасивами у періоді, що аналізується;

$\Pi_{\text{сер}}^0$ – середні залишки платних пасивів у минулому (базовому) періоді;

$i_{\text{сер}}^0$ – середня процентна ставка за сплаченими пасивами у базовому періоді.

Ступінь впливу середньої процентної ставки за сплаченими пасивами на процентні витрати розраховується за формулою:

$$F(i_{\text{сер}}) = (i_{\text{сер}}^1 - i_{\text{сер}}^0) \cdot \Pi_{\text{сер}}^1, \quad (2.26)$$

де $i_{\text{сер}}^1$ – середня процентна ставка за платними пасивами у звітному періоді (що аналізується);

$i_{\text{сер}}^0$ – середня процентна ставка за платними пасивами у попередньому періоді;

$\Pi_{\text{сер}}^1$ – середні залишки за сплаченими пасивами у звітному періоді.

Кількісний вплив факторів на величину витрат здійснюється за допомогою аналітичної табл. 2.11.

Результати факторного аналізу за даними табл. 2.11 свідчать, що величина сплачених процентів за коштами клієнтів АБ «ОТП банку» зросла на 139 тис. грн.:

$$F(\Pi_{\text{сер}}) = (\Pi_{\text{сер}}^1 - \Pi_{\text{сер}}^0) \cdot i_{\text{сер}}^0 = (23\,235 - 20\,915) \cdot 0,06,$$

або на +11,1 %, за рахунок першого фактора - негативної зміни залишків клієнтів у звітному періоді порівняно з минулим на +2320 тис. грн.

Таблиця 2.11

Факторний аналіз процентних витрат АБ «ОТП банку»

Показники	2016 рік	2017 рік	Відхилення		
			разом	у тому числі за рахунок зміни факторів	
				суми пасивів	% ставки
1.Середні залишки сплачених пасивів $\Pi_{\text{сер}}$, тис. грн.	20 915	23 235	+2320	+139	*
2.Середня ставка за сплаченими пасивами $i_{\text{сер}}$ (%: 100)	0,06	0,045	-0,015	*	-349
3.Процентні витрати, тис. грн.	1255	1045	-210	+139	-349
%	100	83,3	-16,7	+11,1	-27,8

Зменшення другого фактора - середньої відсоткової ставки на 1,5 процентних пункти призвело до позитивної зміни (зменшення) процентних витрат на 349 тис. грн.:

$$F(i_{\text{сер}}) = (i_{\text{сер}}^1 - i_{\text{сер}}^0) \cdot \Pi_{\text{сер}}^1 = (0,045 - 0,06) \cdot 23\,235,$$

або на - 27,8%

Отже, загальна величина сплачених АБ «ОТП банком» процентів зменшилась під впливом зміни обох факторів на

$$F(B_{\Pi}) = F(\Pi_{\text{сер}}) + F(i_{\text{сер}}) = (+139 - 349) = -210 \text{ тис. грн.},$$

або на (+11,1 % - 27,8 %) = -16,7 %.

За результатами розрахунків визначається, який із двох названих вище факторів має більший вплив на зміну обсягу сумарних процентних витрат. Завдання банку - знизити такі витрати, оскільки вони обернено пропорційні до банківського прибутку.

Середні залишки за сплаченими пасивами залежать від:

- зростання обсягу платних пасивів (у тому числі сплачених депозитів). Для визначення такої залежності необхідно з'ясувати, як змінювалися середні залишки за сплаченими пасивами за останні роки, у тому числі по кварталах попереднього року. Позитивними ознаками є ритмічність та динамічність у залученні ресурсів, що дає змогу розширити активні операції АБ «ОТП банку» та збільшити його доходи;

- зростання частки платних пасивів (у тому числі сплачених депозитів) у сукупних пасивах балансу АБ «ОТП банку». Для здійснення такого виду аналізу складається відповідна таблиця 2.12 та визначається тренд зміни даного параметра (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Аналіз частки платних пасивів у пасивах балансу АБ «ОТП банку», тис. грн

Показники	2017 рік	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
1.Середні залишки сукупних пасивів, $P_{\text{сер}}$	385	86	92	102	105
2.Середні залишки процентних пасивів, $P_{\text{сер}}$	223	46	52	61	64
3. $P_{\text{сер}}^{\text{II}} : P_{\text{сер}} \cdot 100 \%$	58	54	57	60	61

Дані табл. 2.12 свідчать про щоквартальне зростання частки платних пасивів АБ «ОТП банку» з 54 до 61%, у середньому річна частка становить 58%.

Оцінюючи зміну частки сплачених депозитів за даними табл. 2.12, необхідно врахувати, що це - строкові вклади, зростання яких збільшує процентні витрати та водночас надає стабільності ресурсній базі АБ «ОТП банку» їх вплив має як позитивне, так і негативне значення.

На середню процентну ставку за платними пасивами впливають такі чинники:

- ринковий рівень процентної ставки за депозитами та міжбанківськими кредитами, що залежить від стану грошового ринку. Це зовнішній фактор, банк на нього вплинути не може;

- структура ресурсної бази банку, аналіз якої здійснюється за допомогою табл. 2.13.

Аналіз структури платних пасивів АБ «ОТП банку»

Вид процентних ресурсів	2017 рік		У тому числі по кварталах				
			I кв.		II кв.		т.д.
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	
1. Поточні та інші рахунки клієнтів	769	37	227	44	205	39	337
2. Депозити підприємств та організацій	520	25	120	23	131	25	269
3. Вклади населення	354	17	98	19	89	17	167
4. Міжбанківський кредит	437	21	72	14*	100	19	265
Разом ресурсів	2080	100	517	100	525	100	1038

Результати аналізу структури платних пасивів банку в динаміці за даними табл. 2.13 свідчать, що зростання питомої ваги дорогих інструментів (переважно міжбанківських кредитів) у загальному обсязі мобілізованих коштів веде до збільшення процентних витрат.

За кожним інструментом платних пасивів необхідно визначити витрати та їх питому вагу в обсязі загальних процентних витрат.

Зміна обсягу процентних витрат залежить від суми платних пасивів (зобов'язань, що генерують процентні витрати Π^{Π}), рівня витрат за окремими видами операцій (W_B) та частки окремих видів платних пасивів з різним рівнем витрат. Відповідно до розглянутої вище методики, насамперед визначається середній розмір платних пасивів $\Pi^{\Pi}_{сер}$, тоді рівень витрат за платними пасивами, що генерують процентні витрати, визначається за формулою:

$$W_B = V_{\Pi} : \Pi^{\Pi}_{сер} \quad (2.27)$$

Після цього можна розрахувати середню вартість кожного виду платних пасивів як відношення визначених вище витрат до середніх залишків відповідного інструменту. Аналіз здійснюється за допомогою табл. 2.14 (додаток 2).

Аналізуючи зміну показника середньої ставки за кожним видом залучених та позичених коштів у динаміці (за останні роки та протягом розрахунково-

го періоду), можна встановити загальну тенденцію здешевлення або подорожчання ресурсів АБ «ОТП банку», відхилення затрат за окремими видами ресурсів від їх середньої вартості.

Таблиця 2.15

Аналіз середньої вартості платних пасивів АБ «ОТП банку», тис. грн

Вид платних пасивів	I півріччя 2017 року			II півріччя 2017 року			Темп приросту, %
	Витрати процентні	Середні залишки	Середня вартість	Витрати процентні	Середні залишки	Середня вартість	
1. Поточні та інші рахунки	3,0	108	0,028	2,9	133	0,022	-21,4
2. Депозити юридичних осіб	9,9	104,5	0,095	10,5	105	0,1	+5,26
3. Вклади населення	65,5	290,0	0,226	86,6	341	0,254	+12,4
4. Міжбанківські кредити	5,3	63,0	0,084	2,8	42	0,068	-19,0
Разом	83,7	565,5	0,148	202,8	621	0,165	+11,5

За даними табл. 2.15 середня вартість платних пасивів зросла на 11,5%, тобто з 0,148 до 0,165 грн.; у тому числі за рахунок зростання вартості депозитів юридичних осіб на 5,26% та вартості вкладів населення- на 12,4%. Водночас відбулося зменшення вартості поточних рахунків на 21,4% та МБК на 19,0%.

Розрахунки за вказаною в таблиці 2.14 методикою дають можливість визначити рівень витрат за кожним інструментом платних пасивів та виробити цінову політику, яка дасть змогу банку збільшити доходи. При цьому необхідно врахувати таке:

1. Витрати на обслуговування поточних рахунків - це найдешевший ресурс банку. Тому збільшення його частки у ресурсній базі зменшує процентні витрати банку, але різко збільшувати такий інструмент складно, оскільки зростання величини поточних рахунків не вигідне клієнтам АБ «ОТП банку», а нові

господарські суб'єкти з'являються не дуже часто.

2. Збільшення у залучених коштах частки строкових депозитів підприємств та організацій є позитивним моментом, незважаючи на те, що цей ресурс сприяє зростанню процентних витрат. Строкові депозити - це стабільна частина ресурсів банку, яка дає змогу здійснювати кредитування на триваліші терміни та під більший відсоток.

3. Велика частка міжбанківського кредиту у загальному обсязі банківських ресурсів веде до подорожчання кредитних ресурсів АБ «ОТП банку» в цілому. Крім того, зростання залежності від великих міжбанківських кредитів не є позитивним, бо диверсифікація банківських ресурсів зміцнює ліквідність, а міжбанківський кредитне сприяє диверсифікації.

4. АБ «ОТП банк» широко застосовує депозити населення, тому що витрати за ними нижчі, ніж за міжбанківським кредитом. З метою залучення таких коштів АБ «ОТП банк» диференціюють процентні ставки та пропонують різноманітні форми збережень доходів населення.

Отже, основну частину витрат АБ «ОТП банку» становлять витрати з формування його ресурсної бази, які, у свою чергу, залежать від обсягу, структури і середньої ціни залучення пасивів.

Однак існує проблема: банки повинні для залучення депозитів забезпечити клієнтам належні процентні доходи, але водночас мусять уникати високих депозитних процентів, аби не поглинути будь-які прибутки від розміщення залучених коштів. Конкуренція банків за депозити ускладнює вирішення цієї проблеми, тому що призводить до зростання вартості ресурсів й одночасно знижує очікувані прибутки від обороту залучених коштів. Вирішення цієї проблеми залежить від пріоритетів орієнтації роботи банку в аналізованому періоді на збільшення прибутку (збільшення обсягів ресурсної бази та обсягу розміщення в активах) або норми прибутку (дешеві залучені ресурси та дороге розміщення).

Ставка розміщення повинна відповідати такій умові:

$$i_a = (Ч_{Дi} \cdot В_{Дi}) : (1 - Р_{Дi}), \quad (2.28)$$

де i_a – ставка розміщення депозитної бази в активи;

$Ч_{дi}$ – частка i -го депозиту в загальному обсязі залучених коштів;

$В_{дi}$ – витрати за i -тим депозитом, %;

$Р_{дi}$ – резервні відрахування за i -тим депозитом, %.

Ціноутворення на депозити вимагає точного розрахунку вартості кожного виду депозиту, розрахунку середньої вартості депозитної бази і співвідношення з рівнем процентної ставки за активними операціями.

Вирішення проблеми банківського ціноутворення можна здійснити з використанням моделі фінансової стійкості, показник якої дає змогу розрахувати мінімальну дохідну маржу, тобто різницю в процентах за активними та пасивними операціями комерційного банку, що дає йому можливість покрити необхідні затрати, але не приносить прибутку (точка беззбитковості банку).

Таким чином, всебічний аналіз витрат банку дає змогу знаходити резерви підвищення прибутковості банківської діяльності й оцінювати ефективність їх використання.

2.3. Оцінка рівня дохідності АБ «ОТП банку»

Особливим етапом аналізу доходів є оцінка дохідності окремих видів банківських операцій через порівняння обсягу доходу, отриманого за конкретною операцією, та величини коштів за відповідною статтею активу балансу. Для забезпечення зіставлення даних балансу та звіту про фінансові результати необхідно побудувати так званий баланс «середніх капіталів», що являє собою аналітичну таблицю, яка містить надані середні величини для граничних звітних дат показників статей балансу банку. При цьому здійснюється перегрупування статей балансу відповідно до напрямів звіту про фінансові результати. У такий спосіб щодо групи процентних доходів $Д_{п}$ визначається середня величина групи статей балансу, яку складають «працюючі», процентні або дохідні активи банку $A_{\text{сер}}^д$. Отже, дохідність працюючих активів ($Р_{д}$) визначається за формулою:

$$Р_{д} = Д_{п} / A_{\text{сер}}^д \quad (2.29)$$

У цілому зміна обсягу доходів банку залежить від зміни обсягу операцій, рівня їх дохідності та структури активів з різним рівнем дохідності.

Поряд з вивченням структури доходів, їх динаміки, визначенням впливу відповідних факторів на відхилення фактичного обсягу доходів за кожним напрямом від бізнес-плану, а також розв'язанням інших традиційних завдань аналізу особливу увагу необхідно приділити специфічності аналізу кожної підгрупи процентних доходів через їх відношення до відповідної величини дохідних активів, що використані. Такий аналіз здійснюється за допомогою визначення тенденції зміни коефіцієнтів, які відображені у табл. 2.16 у динаміці за кілька періодів.

Таблиця 2.16

Показники рівня дохідності активів АБ «ОТП банку»

Показник	Чисельник	Знаменник
Р _{д1}	Проценти, отримані від наданих кредитів	Загальна сума наданих кредитів
Р _{д2}	Проценти, отримані від короткострокових кредитів	Величина наданих короткострокових кредитів
Р _{д3}	Проценти, отримані від довгострокових кредитів	Величина наданих довгострокових кредитів
Р _{д4}	Проценти, отримані від наданих МБК	Загальна сума наданих МБК
Р _{д5}	Проценти за відкритими рахунками	Величина відкритих рахунків
Р _{д6}	Проценти, отримані за депозитами	Сума депозитів, передбачених угодами
Р _{д7}	Проценти за кредити, що не повернені у строк	Сума неповернених кредитів
Р _{д8}	Отримані прострочені проценти	Загальна величина прострочених кредитів
Р _{д9}	Проценти, отримані від інших розміщених коштів	Сума інших коштів, за якими сплачуються проценти
Р _д	Процентні доходи Д _п	Дохідні активи А ^Д

Динаміка наведених у табл. 2.16 показників за три та більше періодів дає можливість оцінити, за рахунок якого виду активних операцій банку досягається зростання процентних доходів. Природно, що банкам рекомендовано зосередити увагу на більш дохідних видах активів, але не за рахунок ліквідності балансу.

Вивчаючи за допомогою горизонтального аналізу за кілька періодів динаміку кожної групи доходів банку відносно величини відповідних активів, що використані для їх отримання, необхідно усунути невизначеність оцінки деяких груп доходів кредитної установи. Так, причиною зниження величини отриманих банком прострочених процентів може бути зростання обсягу кредитів, не сплачених клієнтами, а не тільки зменшення обсягу проблемних позичок. Порівнюючи величину отриманих процентів з обсягом прострочених кредитів, можна встановити причини зміни відповідних доходів банку. Якщо зростає показник першого співвідношення, то знижена величина прострочених кредитів, яка має позитивну оцінку. У разі зростання другого показника збільшується обсяг не сплачених позичальниками кредитів.

У процесі аналізу дохідності необхідно визначити:

- найважливіші для банку джерела доходів, їх структуру, динаміку;
- причини появи нових видів доходів або скорочення старих;
- надійність доходів, стабільність, можливість їх збереження у перспективі;
- частку нестабільних доходів та доходів з підвищеним ризиком.

Для того щоб оцінити ефективність вкладення коштів у певні види активів, аналіз дохідності можна здійснити з використанням інших угруповань, у яких виділяють:

- доходи від проведення операцій з клієнтами - надання кредитів підприємствам, населенню, іншим комерційним банкам;
- доходи від спільної діяльності - участі у капіталах філій, інших банків та фінансових компаній;
- доходи від інвестування у цінні папери держави та третіх осіб;

- доходи (витрати) від вкладень у рухоме та нерухоме майно - лізингу, продажу приміщень банку, експлуатації транспортних засобів;
- доходи (витрати) від здійснення позабалансових операцій - гарантій, наданих порук, опціонів, ф'ючерсів, форвардних угод;
- доходи від переоцінки основних засобів;
- доходи від упровадження нових банківських продуктів з використанням сучасних технологій.

Аналізуючи перелічені доходи, необхідно вивчити динаміку абсолютних величин кожного їх виду та відносного рівня доходів на одиницю відповідних активів, зіставляючи темпи зростання доходів з темпами зростання відповідних активів.

Необхідно враховувати, що з погляду оцінки якості дохідної бази банків не менш значними, ніж високий рівень доходів, є стабільний та довготерміновий характер їх отримання, що пояснюється специфікою банківської діяльності. Стабільними доходами банку є ті, що залишаються практично постійними протягом досить тривалого терміну і можуть легко прогнозуватися на перспективу. Більша стабільність притаманна доходам від основної діяльності банку. Але потенційно прибуткові операції банку мають, як правило, підвищений ризик. Тому відсутність стабільності доходів відображає ризикованість банківського бізнесу, зростання нестабільності доходів свідчить про погіршення якості доходів.

Для оцінки дохідності банку застосовують такі розрахункові показники:

- середньоквадратичне відхилення дохідності, низьке значення якого вказує на високу якість доходів;
- коефіцієнт варіації, високий рівень якого означає завищений ризик та нестабільну дохідність;
- індекс нестабільності доходів, що відображає варіацію між дійсною та можливою дохідністю банку, зростання значення якого вказує на низьку якість доходів.

Ефективність діяльності комерційного банку (його прибутковість) визначається на основі відомої формули Дюпона. Весь арсенал аналітичних засобів

дає змогу оцінити значимість практично кожного компонента банківської діяльності і з'ясувати, які параметри найбільше впливають на ефективність його діяльності. Виходячи з цього для загальної оцінки рівня доходності банку можна запропонувати систему коефіцієнтів з урахуванням аналізу їх динаміки за кілька періодів і порівняння з граничними значеннями та показниками інших банків. Оцінка здійснюється за допомогою табл. 2.17 (додаток 4).

Аналізуючи дані табл. 2.17, можна зробити висновки, що здатність банківського менеджменту контролювати свої витрати (за винятком ринкового рівня процентної ставки) оцінюється за допомогою такого показника, як рентабельність доходів K_2 , що розраховується відношенням банківського прибутку до загальних Доходів банку $K_2 = \text{Пр} : \text{Д}$.

Зростання цього показника свідчить про оптимізацію структури ресурсної бази банку в можливих межах, тобто про можливе зменшення частки дорогих інструментів платних пасивів. Боковий тренд динаміки даного коефіцієнта свідчить, що склалася структура затрат, яка забезпечує достатню якість та ефективність активних операцій та послуг банку.

За допомогою показника рентабельності банківських активів K_1 , який розраховують відношенням прибутку до банківських активів $K_1 = \text{Пр} : \text{А}$, оцінюється діяльність банку з погляду ефективності управління розміщенням коштів у банківські активи або їх можливості приносити дохід. Різке підвищення цього показника свідчить про здійснення операцій банку з високим рівнем кредитного ризику; різке зниження відображає високий рівень іммобілізації активів і свідчить про ризик втрати оперативного мобільного управління активами. Плавні зміни коефіцієнта за будь-якого тренду оцінюють оптимально сформовану структуру активів даного комерційного банку.

Фінансовий показник віддачі активів $D(A^D)$, який є відношенням загальних доходів банку до його дохідних активів $D(A^D) = \text{Д} : A^D$, оцінює функціонування банку з позиції прямої залежності від продуктивних або дохідних активів. За його допомогою можна оцінити збалансованість портфеля дохідних активів та рівень управління дохідними операціями банку. Плавне збільшення чи

невелике зменшення свідчать про сформовані частки структури активів, а різкі зміни вказують на високу ризикованість кредитно-інвестиційного портфеля або на велику частку проблемних кредитів у портфелі дохідних активів.

Можливості банку щодо ефективного використання активів оцінюють величиною дохідних активів, які визначають позиції банку на фінансовому ринку. Різноманітне збільшення частки дохідних активів K_{14} свідчить про розгортання ділової активності банку і розширення ним свого ринкового сегмента. Оцінюючи тренд дохідних активів за кілька періодів, необхідно звернути особливу увагу на динаміку рівня проблемних кредитів. Зменшення частки дохідних активів нижче 0,7 свідчить про можливі проблеми у діяльності банку та зростання банківських ризиків. Різкі зміни тренду показника $K_{14} = A^D : A$ свідчать про незбалансовану структуру дохідних активів банку.

Діяльність банку щодо ефективного використання платних пасивів визначається оцінкою дохідності розміщення залучених і позичених коштів $K_{17} = Dп : Пп$. Відсутність будь-яких тенденцій даного коефіцієнта (зростання, зменшення, горизонтальна тенденція), тобто стрибкоподібність динаміки, свідчить про потенційне настання ризику ліквідності або процентного ризику. Плавне зростання або горизонтальний тренд свідчать про ефективність управління збалансованим кредитно-депозитним портфелем комерційного банку.

Аналіз зазначених коефіцієнтів, що оцінюють рівень дохідності банку, можна використовувати для побудови рейтингу комерційних банків, оскільки він дає можливість ранжувати банки з урахуванням їх дохідності та рентабельності.

Для оцінки рівня дохідності банку можна використати методику коефіцієнтного аналізу доходів, який базується на факторному аналізі таких показників:

1. Коефіцієнт дохідності активів $K_d(A)$, що визначається відношенням сукупного доходу (Д) до загальних активів (А), який показує величину отриманих доходів на 1 грн банківських активів:

$$K_d(A) = D : A. \quad (2.30)$$

2. Коефіцієнт дохідності продуктивних (дохідних) активів $K_d(A)$, що визначається відношенням сукупного доходу до величини дохідних активів (A^d), який є різновидом попереднього коефіцієнта і характеризує «віддачу» дохідних активів:

$$K_d(A^d) = D : A^d. \quad (2.31)$$

3. Коефіцієнт операційної дохідності $K_{оп}(A^d)$, який визначається відношенням операційних доходів банку $D_{оп}$ до величини дохідних активів:

$$K_{оп}(A^d) = D_{оп} : A^d. \quad (2.32)$$

Операційні доходи містять: доходи за кредитними операціями та розміщеними депозитами, за відкритими рахунками, за операціями з цінними паперами та іноземною валютою тощо, тобто доходи від операційної діяльності банку.

4. Коефіцієнт неопераційної дохідності $K_{ноп}(A^d)$, що визначається співвідношенням неопераційних доходів $D_{ноп}$ та дохідних активів банку:

$$K_{ноп}(A^d) = D_{ноп} : A^d. \quad (2.33)$$

Неопераційні доходи включають: дивіденди від участі в капіталі інших банків і підприємств, позитивні курсові різниці від переоцінки рахунків в іноземній валюті, доходи від оренди або реалізації майна, отримані штрафи, пені та інші позареалізаційні доходи тощо.

Коефіцієнти дохідності $K_{оп}(A^d)$ і $K_{ноп}(A^d)$ є складовими попереднього коефіцієнта $K_d(A^d) = K_{оп}(A^d) + K_{ноп}(A^d)$ і тому дають якісну характеристику складу доходів та віддачі дохідних активів.

Аналіз тенденції зазначених коефіцієнтів у динаміці дає змогу визначити зростання або зниження дохідності банку, а їх факторний аналіз дає можливість кількісно оцінити вплив на них величини сукупного доходу, його якісного складу, величини дохідних активів та активів у цілому.

Аналіз дохідності з урахуванням зазначених коефіцієнтів здійснюється за допомогою даних табл. 2.18.

За даними розрахунків, проведених у табл. 2.18, найбільше значення має коефіцієнт дохідності продуктивних активів: станом на 1 липня 2016 р. на 1

грн. дохідних активів надійшло 52 коп. доходів, а станом на 1 жовтня 2016 р. - відповідно 59 коп.

Таблиця 2.18

Коефіцієнтний аналіз дохідності АБ «ОТП банку»

Показник	2016 рік		2017 рік		Відхилення		Темп зростання, %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	абсолютне	%	
1. Активи разом, А	422,5	100	400,2	100	-22,3	*	94,7
У тому числі: дохідні активи, А ^Д	303	71,7	306,2	76,5	3,2	4,8	101,7
2. Разом доходів, Д	157	100	180,5	100	23,5	*	115
Утому числі: операційні доходи	149,6	95,3	169,3	93,8	19,7	-1,5	113,2
неопераційні доходи	7,4	4,7	11,2	6,2	3,8	1,5	151,4
3. Коефіцієнт дохідності активів	0,37	*	0,45	*	0,08	*	121,6
4. Коефіцієнт дохідності, К _Д (А ^Д)	0,52	*	0,59	*	0,07	*	113,5
5. Коефіцієнт операційної дохідності	0,49	*	0,55	*	0,06	*	112,2
6. Коефіцієнт неопераційної дохідності активів	0,03	*	0,04	*	0,01	*	133,3

За допомогою методу ланцюгових підстановок можна оцінити вплив відповідних факторів на зміну даного коефіцієнта. Для цього розрахуємо скоригований коефіцієнт:

$$K_1 = D_1 : A^D_0 = 180,5 : 303 = 0,596.$$

Вплив величини сукупних доходів визначається як різниця між скоригованим коефіцієнтом та значенням коефіцієнта дохідності К_Д(А^Д) станом на 2016 р.:

$$F(1) = K_1 - K_D(A^D)_0 = 0,596 - 0,52 = 0,076.$$

Отже, збільшення величини доходів за аналізований період на 23,5 тис. грн. призвело до зростання дохідності банку на 0,076.

Вплив другого фактора - величини дохідних активів - визначається як різниця між значенням коефіцієнта $K_D(A^D)$ станом на 2017 р. та скоригованим коефіцієнтом K_1 :

$$F(2) = K_D(A^D)_1, - K_1 = 0,59 - 0,596 = -0,006.$$

Отже, величина дохідних активів за зазначений період зросла на 3,2 тис. грн., що призвело до зниження коефіцієнта дохідності, але в цілому є позитивним фактором, оскільки збільшення дохідних активів веде до зростання суми доходів банку.

Сукупний вплив двох факторів на коефіцієнт дохідності:

$$F(1) + F(2) = [K_1 - K_D(A^D)_0] + [K_D(A^D)_1, - K_1] = 0,076 - 0,006 = 0,070.$$

Отримані результати факторного аналізу можна деталізувати, якщо використати таку залежність коефіцієнтів дохідності:

$$\begin{aligned} K_D(A^D) &= D : A^D = (D_{оп} + D_{ноп}) : A^D = \\ &= D_{оп} : A^D + D_{ноп} : A^D = K_{оп}(A^D) + K_{ноп}(A^D). \end{aligned} \quad (2.34)$$

Це співвідношення дає змогу кількісно оцінити вплив трьох факторів: величини дохідних активів $F(2)$, величини операційних доходів $F(3)$ та величини неопераційних доходів $F(4)$. При цьому сукупний вплив $F(3)$ та $F(4)$ повинен дорівнювати величині впливу першого фактора $F(1)$ у попередньому розрахунку, тобто впливу зміни сукупного доходу на дохідність банку.

Для здійснення розрахунків необхідно визначити ще один скоригований коефіцієнт:

$$K_2 = (D_{оп1} + D_{ноп0}) : A_{до} = (169,3 + 7,4) : 303 = 0,593$$

Вплив першого фактора - величини дохідних активів - залишається без змін:

$$F(1) = 0,59 - 0,596 = -0,006$$

Вплив другого фактора - величини операційних доходів - визначимо як різницю між скоригованим коефіцієнтом K_2 та значенням коефіцієнта дохідності $K_D(A^D)$ станом на 2016 р.:

$$F(2) = K_2 - K_D(A^D)_0 = 0,583 - 0,52 = 0,063.$$

Вплив третього фактора - величини неопераційних доходів - визначимо як різницю скоригованих коефіцієнтів:

$$F(3) = K_1 - K_2 = 0,596 - 0,583 = 0,013.$$

Отже, сукупний вплив трьох факторів буде таким:

$$F(K_D) = F(1) + F(2) + F(3) = -0,006 + 0,063 + 0,013 = 0,070.$$

За даними аналітичної таблиці 2.18 можна зробити висновки: збільшення величини операційних доходів за період на 19,7 тис. грн. призвело до значного позитивного впливу на коефіцієнт дохідності $K_D(A^D)$, який зріс на 0,063; збільшення неопераційних доходів на 3,8 тис. грн. мало незначний позитивний вплив - відповідний коефіцієнт дохідності зріс на 0,013.

За аналогічною методикою здійснюється коефіцієнтний аналіз доходів, згрупованих у такий спосіб:

- доходи, отримані від операційної діяльності банку,- процентні, від розрахунково-касового обслуговування, від операцій з цінними паперами тощо;
- доходи, отримані від інших видів діяльності,- факторингових, лізингових, довірчих, консультаційних та інших банківських послуг;
- доходи від незавершених угод - позареалізаційні доходи від операцій із цінними паперами, іноземною валютою тощо.

Отже, для зростання дохідності банку необхідно безперервно здійснювати аналіз доходів і витрат, який розкриває причини їх змін та дає змогу виявити резерви зростання прибутковості банківської діяльності, для збільшення якої необхідно:

- підвищувати процентні доходи, оптимально керуючи кредитним портфелем;
- збільшувати частку дохідних активів в обсязі загальних активів банку;
- забезпечувати зростання непроцентних доходів.

Витрати - це зменшення економічної вигоди в аналізованому періоді внаслідок проведення комерційним банком фінансових та господарських операцій, які зменшують активи або збільшують заборгованість.

Здійснюючи аналіз витрат, необхідно:

- вивчити динаміку і структуру витрат за напрямками та постатейно;
- оцінити виконання фінансового плану за витратами;
- визначити вплив відповідних факторів на величину витрат з метою виявлення резервів їх оптимізації;
- виявити відповідність динаміки вартості ресурсної бази ціновій політиці банку;
- вивчити вплив стану грошового ринку на структуру ресурсної бази банку та величину його витрат;
- розрахувати ступінь диверсифікації ресурсної бази банку.

Особлива увага приділяється аналізу управлінських витрат з метою визначення рівня реалізації кадрової політики комерційного банку, впливу діючої системи оплати праці на досягнення прибутковості діяльності, забезпеченню поєднання матеріального стимулювання працівників та стратегічних завдань роботи банку тощо.

Можна сказати, що у сфері витрат комерційного банку загальна цільова установка на їх мінімізацію дає вже за початкової диверсифікації неоднозначний результат.

Процентні витрати за депозитами клієнтів, депозитами банків, емітованими та реалізованими борговими цінними паперами мають чітко виражений граничний рівень максимізації, збільшення якого веде до втрати клієнтів, дефіциту ресурсів та зниження темпів зростання.

Також обмежений, але з позиції оптимально низького рівня, ряд непроцентних витрат, які є відносно постійними та прогнозованими, їх зменшення веде до зниження якості банківських продуктів, формування багатьох ризиків, а в окремих випадках - до припинення діяльності банку. Це стосується господарських та експлуатаційних витрат (оренда та утримання приміщень, амортизація, електро- і теплопостачання, зв'язок), транспортних витрат, витрат на охорону, сигналізацію, операційних витрат, затратних матеріалів.

Але в деяких випадках для виконання своїх зобов'язань перед вкладника-

ми, клієнтами та бюджетом проблемні банки можуть знизити окремі види своїх витрат, причому доволі відчутно (транспортні витрати, заробітна плата, витрати на відрядження), а деякі витрати взагалі звести до нуля (представницькі, рекламні, благодійність тощо). Термін такої економії не може бути тривалим, оскільки зростання соціального напруження в колективі банку і зниження його іміджу негативно позначається на фінансових результатах діяльності та якості управління комерційним банком.

Тільки витрати банку за санкціями (сплата штрафів, пені та ін.) передбачають їх повну, гранично можливу мінімізацію, але не завжди. Якщо банк, порушуючи паритет партнерських відносин, просто виключає можливість застосування до нього санкцій у депозитних, кредитних та інших угодах, а клієнти при цьому несуть повну фінансову відповідальність, то така економія здатна різко знизити його фінансовий стан, привести до втрати клієнтів, дефіциту ресурсної бази, кризи ліквідності та посилення ризиків.

Що стосується «економії» на податках, резервуванні, страхуванні, то тут мова може йти лише про оптимізацію їх рівня відповідно до встановлених нормативів та до адекватності ризикам.

3. Шляхи удосконалення управління доходами і витратами банку

3.1. Оптимізація управлінського обліку у банку

Бухгалтерський облік у банківських установах здійснюється з метою надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про їх фінансовий стан. Ця інформація має форму банківської звітності, яка складається за даними бухгалтерського обліку.

Серед зовнішніх користувачів звітністю — акціонери, інвестори, клієнти фінансово-кредитної установи, а також Національний банк та інші контролюючі органи держави. Склад, форма і терміни надання банківської звітності визначені чинним законодавством, а методика та порядок її складання — стандартами бухгалтерського обліку й нормативно-правовими документами НБУ.

Внутрішні користувачі — члени правління банку, керівники його підрозділів, фахівці служб планування й маркетингу, менеджери з продажу послуг користуються банківською звітністю з метою розробки стратегії розвитку та планування майбутніх операцій, оптимізації використання ресурсів, оцінки ефективності фінансових програм. Причому для прийняття правильних і своєчасних управлінських рішень їм необхідна оперативніша й детальніша, ніж стандартні дані фінансової й статистичної звітності, інформація. Саме такі дані систематизуються в процесі управлінського обліку банку.

Нинішня його ідеологія базується на практиці вітчизняного виробничого обліку та на досвіді застосування управлінських стандартів в економічно розвинутих країнах, зокрема у Великобританії (її стандарт відомий за науковою назвою *managerial accountin*) та Європейському Союзі (*controlling*).

Слід зазначити, що будь-яка підприємницька діяльність має три взаємопов'язані складові — операційну, фінансову та інвестиційну. Узгодити їх, забезпечити відповідне планування, втілити заплановане на практиці, налагодити регулювання та контроль дає змогу саме управлінська функція.

Сутність планування полягає у виборі з-поміж багатьох альтернативних певних конкретних цілей та завдань розвитку. Організація робіт — це діяльність, спрямована на виконання прийнятого рішення, в процесі якого за допомогою обліку й звітності здійснюється безперервний нагляд за фактичним станом об'єкта управління та провадиться порівняння з плановими завданнями. У разі відхилень виникає необхідність у регулюванні процесу шляхом коригування організації робіт (маневрування ресурсами) або внесення змін до прийнятих планів (див. рис. 3.1).

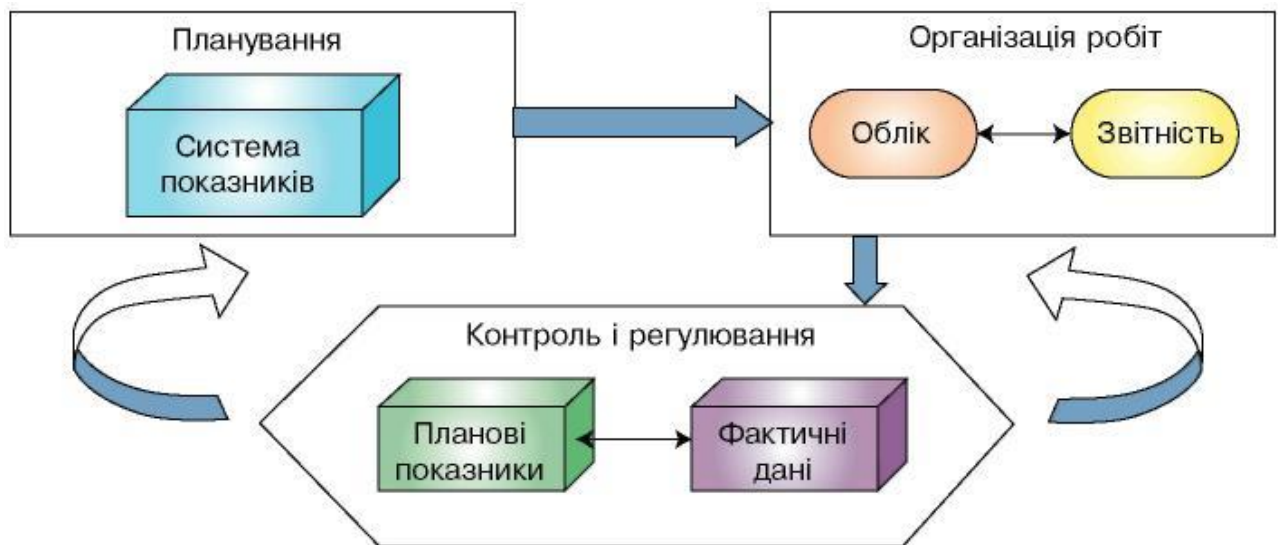

Рис. 3.1. Взаємодія елементів управління

Отже, організація управлінського обліку банку суттєво позначається на ефективності управління загалом. Причому як на стадії планування, визначення загальної мети і конкретних завдань розвитку, так і в процесі порівняння фактичних та планових показників розвитку. Слід зауважити, що ефективно регулювати господарський процес на основі даних управлінського обліку можна лише в тому разі, якщо відповідна інформація надається своєчасно. Тому першою і визначальною особливістю управлінського обліку є оперативність необхідної для аналізу інформації.

Друга особливість полягає у його системності. Важливо, щоб деталізований облік господарських операцій провадився не лише по банку в цілому, а й за його підрозділами, напрямками бізнесу, за окремими фінансовими інструментами.

Виходячи з практики, об'єкти управлінського обліку можна об'єднати у три основних групи:

- ◆ центри відповідальності (філії, відділення тощо);
- ◆ центри прибутку та витрат (департаменти, управління, відділи);
- ◆ центри рентабельності (проекти, напрями бізнесу, банківські продукти).

Третя особливість управлінського обліку пов'язана з організацією звітності, яка не регламентується централізовано, а визначається банком самостійно — шляхом розробки та застосування відповідних внутрішніх положень, що обумовлюють склад і терміни подання звітів, заходи щодо забезпечення їх повноти, своєчасності й конфіденційності тощо.

Тобто управлінський облік можна розглядати як процес формування спеціалізованих звітів, необхідних для прийняття управлінських рішень у конкретному організаційно-функціональному структурному підрозділі банку та у банківській установі в цілому.

Як свідчив досвід, реєстрація даних управлінського обліку може бути організована за кількома варіантами.

Основні з них такі:

- ◆ позасистемний облік;
- ◆ облік із використанням аналітичних рахунків 1-7 класів;
- ◆ облік із використанням рахунків 8 класу.

Позасистемним обліком передбачена реєстрація даних управлінського обліку на особливих реєстрах — окремо від даних бухгалтерського обліку. За такого підходу кожна банківська операція спочатку відображається традиційним проведенням і заноситься до реєстрів бухгалтерського обліку, а потім "розноситься" по реєстрах управлінського обліку, на основі яких і формуються управлінські звіти (див. рис. 3.2).

Перевагами такого методу є незалежність від фінансової і статистичної звітності, можливість вільного встановлення та зміни правил управлінського обліку, обсягів та структури форм звітності, введення нових показників тощо.

Серед недоліків — недостатня оперативність і потреба у залученні до роботи додаткового бухгалтерського персоналу.

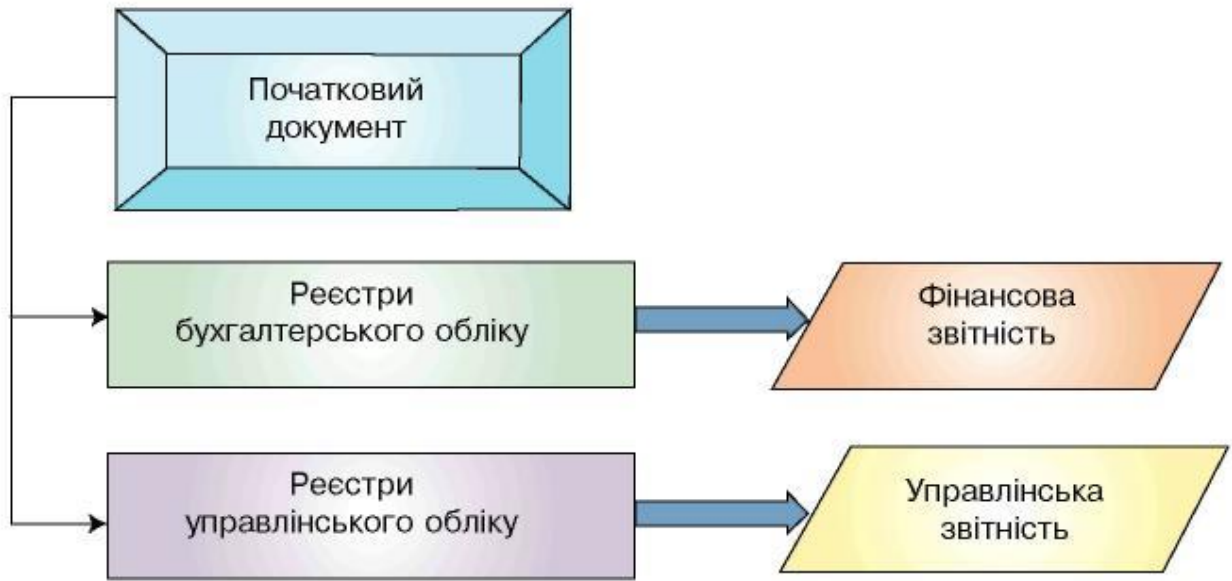

Рис. 3. 2. Позасистемна організація управлінського обліку

Методом аналітичних рахунків передбачено розподіл балансових рахунків на кілька систематизованих аналітичних, потрібних для відображення операцій у реєстрах управлінського обліку. Отже, у разі застосування цього методу всі необхідні відомості заносяться в бухгалтерські реєстри і водночас використовуються для управлінської звітності (див. рис. 3.3).

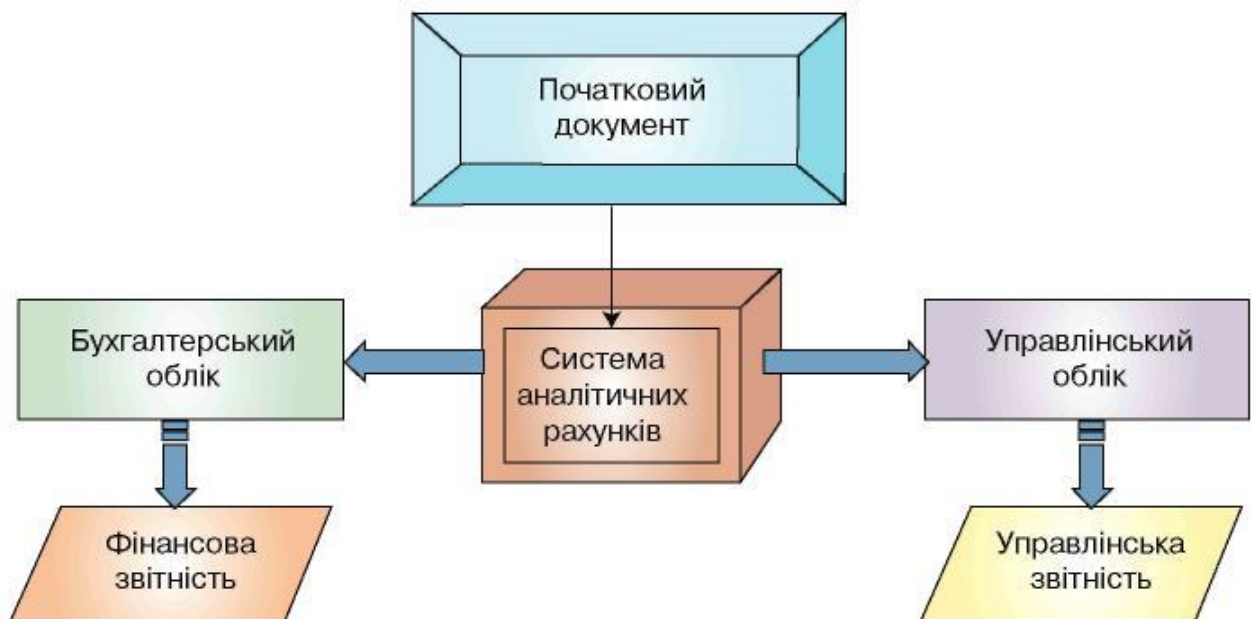

Рис. 3.3. Метод аналітичних рахунків

Перевагою цього методу є об'єднана інформаційна база, що ґрунтується на даних бухгалтерського обліку. Завдяки дублюванню бухгалтерських записів посилюється контроль за достовірністю відображеної інформації.

Однак метод має і суттєві недоліки. Серед них:

- ◆ збільшення кількості аналітичних рахунків, ведення яких повинно відповідати загальним правилам бухгалтерського обліку, стандартам відкриття та визначення певних параметрів, порядку формування меморіальних ордерів тощо;

- ◆ зростання кількості проведення, які відображають одну й ту ж операцію.

І, нарешті, розглянемо метод управлінських рахунків. Фактично мова йде про поєднання переваг позасистемної організації управлінського обліку й методу аналітичних рахунків.

Застосування методу управлінських рахунків сприяє створенню єдиного інформаційно-аналітичного простору банку і найбільшою мірою відповідає основним напрямкам його фінансового менеджменту. Маємо на увазі:

- ◆ розробку банківської політики за окремими сферами діяльності (кредитування, залучення депозитів, інвестицій, надання послуг тощо);

- ◆ банківський маркетинг;

- ◆ управління активами й пасивами банку;

- ◆ управління прибутком, ліквідністю, власним капіталом, банківськими ризиками тощо.

Особливо важливим аспектом організації управлінського обліку є розробка переліку форм звітності і термінів її надання. Це великий масив інформації про всі банківські операції, причому систематизованої за різноманітними напрямками управління.

Одна з головних вимог до управлінської звітності — її оперативність. Тому, на нашу думку, вона повинна мати риси експрес-діагностики, бути вираженням миттєвого погляду на стан діяльності банку, який, однак, надає можливість проводити предметний аналіз, необхідний для визначення тактики управління.

Серед таких експрес-звітів мають бути, наприклад:

- ◆ щомісячний і щоквартальний звіти про виконання бюджету;
- ◆ щоденний звіт про структуру дебіторської та кредиторської заборгованості;
- ◆ щоденний платіжний календар;
- ◆ щоденний звіт про рух кредитних та депозитних коштів у розрізі відділень;
- ◆ щоденний звіт про структуру залучених і розміщених коштів за термінами використання;
- ◆ щоденний звіт про вартість ресурсів та дохідність активів;
- ◆ щодекадний звіт про рентабельність окремих видів бізнесу;
- ◆ щомісячний звіт про доходи і витрати відділень.

Серед принципів питань, які мають бути вирішені у разі впровадження управлінського обліку, — визначення структури управлінського рахунку, зокрема аналітичного рахунку 8 класу. Пропонуємо метод визначення зазначеної структури, що спирається на відповідну класифікацію елементів обліку.

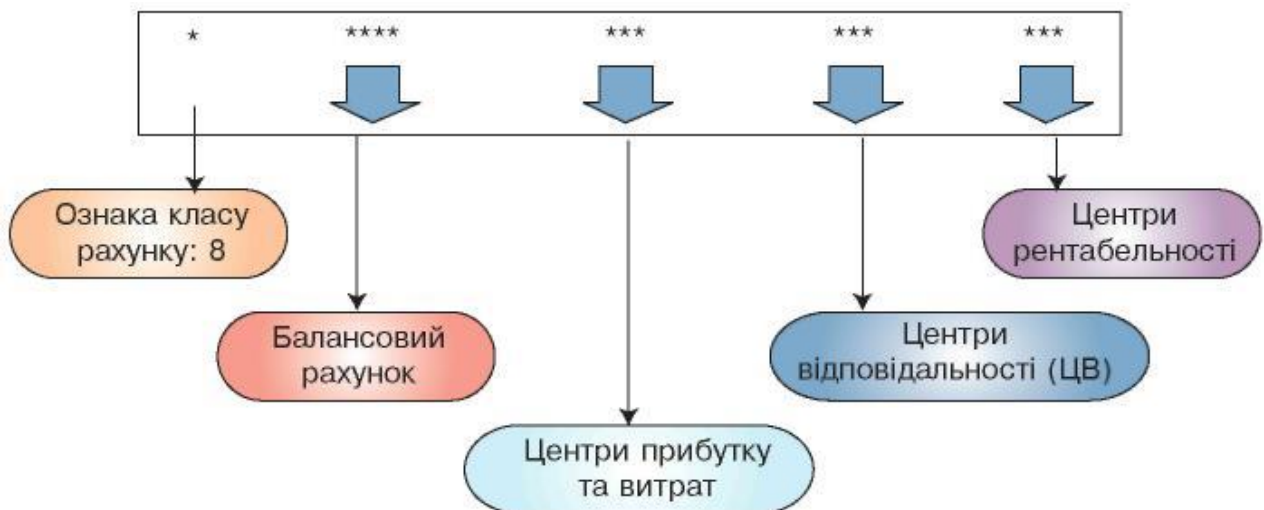

Рис. 3.4. Структура управлінського рахунку

Щодо рахунків, пов'язаних із господарською діяльністю банку, можна застосувати підхід, за яким головними елементами обліку є такі три ключові ознаки (див. рис. 3.4.):

- ◆ центри прибутку та витрат (ЦП), класифіковані за видами доходів і витрат;

- ◆ центри відповідальності (ЦВ) — філії, відділення;
- ◆ центри рентабельності (ЦР) — проекти, напрями бізнесу (див. схему 4).

Виходячи із цього, управлінський рахунок 8 класу можна подати, наприклад, у такому вигляді: 8 7442 001 002 005, де 7442 — балансовий рахунок поштово-телефонних витрат;

- 1 — витрати на телефонні розмови по мобільному зв'язку;
- 2 — відділення № 2, у якому здійснено витрати;
- 005 — фактори корпоративного бізнесу.

Таким чином можна систематизувати всі рахунки доходів та витрат банку, а також — рахунки, пов'язані з його дебіторською та кредиторською заборгованостями.

Управлінські рахунки, що відображають операції з клієнтами, потребують іншого підходу, оскільки ключовими їх ознаками є термін розміщення та залучення коштів, валюти операцій, платність ресурсів тощо. Основою для побудови цих рахунків має бути модель управління активами й пасивами, що використовується банком. Згідно з вимогами такої моделі має бути розроблений класифікатор елементів управління — залучених і розміщених ресурсів банку.

З огляду на це, відповідний управлінський рахунок може мати, наприклад, такий вигляд: 8 2630 001 002 005, де 2630 — балансовий рахунок короткострокових депозитів фізичних осіб;

- 1 — ознака терміну погашення;
- 2 — відділення № 2, у якому залучено кошти;
- 005 — ознака виду валюти.

Серед переваг запропонованого методу управлінського обліку — можливість забезпечення необхідної кількості звітів із достатньою деталізацією інформації в умовах спрощених правил відкриття та використання управлінських рахунків.

Розподіл реєстрів фінансового та управлінського обліку дає змогу спростувати базу даних фінансового обліку, розвантажувати її за рахунок вилучення надмірної аналітичної інформації.

Запропонований метод дає також можливість перевіряти й контролювати вхідну інформацію шляхом порівняння сум на синтетичних управлінських рахунках та на аналітичних рахунках 1—7 класів.

Найголовнішою ж його перевагою є можливість оперативного формування системи управлінських звітів за вимогами моделі управління, прийнятої у конкретному банку.

3.2. Аналіз ефективності діяльності банківських установ на основі математичного моделювання

Останнім часом як серед банкірів-практиків, так і в колах економістів-теоретиків усе частіше порушується питання оцінки та підвищення ефективності роботи банківського сектору. Вітчизняні науковці розглядають причини, що гальмують розвиток українських банківських установ та відповідно ринку банківських послуг, на якому вони працюють; вивчають фактори, що безпосередньо чи опосередковано впливають на ефективну роботу цього ринку. Особливого значення ці дослідження набувають сьогодні, коли стрімкий розвиток небанківських фінансових організацій спонукає банки розширювати й закріплювати свій вплив на ринку. Вони активно розширюють власну філійну мережу, вдосконалюють і постійно доповнюють спектр банківських послуг. З'являються нові, гнучкіші з точки зору задоволення потреб клієнтури депозитні продукти, що, в свою чергу, сприяє розширенню ресурсної бази банків. Активізація ж споживчого кредитування дає їм змогу збільшувати обсяги своїх кредитних портфелів, а підприємцям — збільшувати обсяги продажів.

Успішну роботу ринку банківських послуг деякі дослідники, зокрема С.М.Козьменко, Ф.І.Шпигта І.В.Волошко розуміють як ефективність діяльності ринку як сукупності фінансово-кредитних установ, котрі пропонують свої послуги на ньому. А.Д.Коробов, із думкою якого ми погоджуємося, додає, що ефективність функціонування ринку банківських продуктів можна визначити в ході стратегічної діагностики як ринку загалом, так і його учасників зокрема.

Проаналізувавши вітчизняний та зарубіжний досвід оцінки ефективності ринку банківських послуг, ми дійшли висновку, що ця проблема досі залишається актуальною, оскільки існує багато підходів до її розв'язання.

Основна мета банку — одержання прибутку; отже, критерій прибутковості (в абсолютному і відносному вираженні) можна використати для оцінки позиції банку на ринку. Однак показник прибутковості не можна вважати основним, а тим більше — єдиним критерієм оцінки ефективної банківської політики, адже він відображає рівень ефективності, досягнутий установою за певний період у минулому. Ефективність же — категорія перспективна, зорієнтована на майбутнє; вона характеризує спроможність установи стабільно отримувати прибуток у майбутньому. Таким чином, прибуток і прибутковість можуть слугувати критеріями ефективності банку в умовах динамічного спокою, коли основні показники діяльності залишаються незмінними протягом тривалого проміжку часу або впродовж усього життєвого циклу банківської установи. В останньому випадку, зіставивши доходи і витрати за весь період функціонування банку та порівнявши їх з аналогічними показниками існуючих конкурентів (точніше, тих, що існували), можна оцінити його ефективність, але лише в ретроспективному плані.

Саме тому заслуговує на увагу методологічний підхід, широко використовуваний за рубежом, який полягає у врахуванні не лише кількісних показників, котрі відображають результати діяльності фінансово-кредитної установи в минулому (що, безперечно, є необхідною категорією при розрахунку показника ефективності), а й також якісних показників, що характеризують потенціал роботи банку в майбутньому.

Наше дослідження, метою якого було виокремлення основних чинників, що впливають на ефективність роботи банківських установ на ринку послуг для фізичних осіб, дало змогу виділити три групи факторів: фінансові ресурси, активи та людські ресурси. З огляду на це зауважимо, що перевага над конкурентами за зазначеними параметрами дає банку змогу пропонувати на ринку товари (послуги) вищої якості і/або за нижчими цінами.

Це, у свою чергу, зміцнює його ринкові позиції, забезпечує прибуток, розмір якого перевищує середній рівень, позитивно впливає на фактори, що зумовлюють конкурентні переваги (див. таблицю 3.1).

Для ґрунтовного вивчення ефективності ринку банківських послуг у своєму дослідженні ми використовували дані за зазначеними у таблиці 1 показниками щодо 30 банківських установ, котрі працюють на ринку банківських послуг для фізичних осіб згідно із класифікацією Національного банку України, належать до 1—4 груп і займають більше 70% цього ринку. Використані в ході дослідження дані взято з офіційної звітності, опублікованої Національним банком України та Асоціацією українських банків [2, 3]. Статистичний аналіз даних проводився засобами пакета *8ia-їMcaб.О* [4].

Таблиця 3.1.

Джерела порівняльних переваг банків

Фінансові ресурси	Активи	Людські ресурси
<ul style="list-style-type: none"> • Власний капітал • Залучені депозити • Міжбанківські кредити • Цінова політика • Фінансовий результат 	<ul style="list-style-type: none"> • Кредити надані • Інвестиції у цінні папери • Філійна мережа 	<ul style="list-style-type: none"> • Кількість працівників • Витрати на підвищення кваліфікації працівників

Банківський капітал безпосередньо або опосередковано впливає на кінцевий результат діяльності установи, і всі зазначені вище параметри залежать від цього фактора. Оскільки абсолютні показники не дають повних уявлень про ефективність роботи банку, для аналізу використовувалися відносні показники, приведені до розміру власного капіталу банку. Відповідні змінні були позначені так:

◆ *rkfo* — відношення суми залучених коштів від фізичних осіб до розміру власного капіталу банку;

◆ *pfo* — середньозважена відсоткова ставка за депозитами фізичних осіб (у річному обчисленні, %);

◆ *rskfo* — відношення суми кредитів, наданих фізичним особам до розміру

власного капіталу банку;

◆ *rmb* — відносний показник величини мережі банків;

◆ *rnp* — відносний показник витрат на навчання персоналу;

◆ *rkjo* — відношення суми залучених коштів від юридичних осіб до розміру власного капіталу банку;

◆ *rjo* — середньозважена відсоткова ставка за кредитами юридичних осіб (без урахування овердрафту, %);

◆ *rskjo* — відношення суми кредитів, наданих юридичним особам до розміру власного капіталу банку;

◆ *rsmbk* — відношення суми наданих міжбанківських кредитів до розміру власного капіталу банку;

◆ *rcp* — відношення величини витрат на придбання цінних паперів до розміру власного капіталу банку;

◆ *rrez* — відносний фінансовий результат.

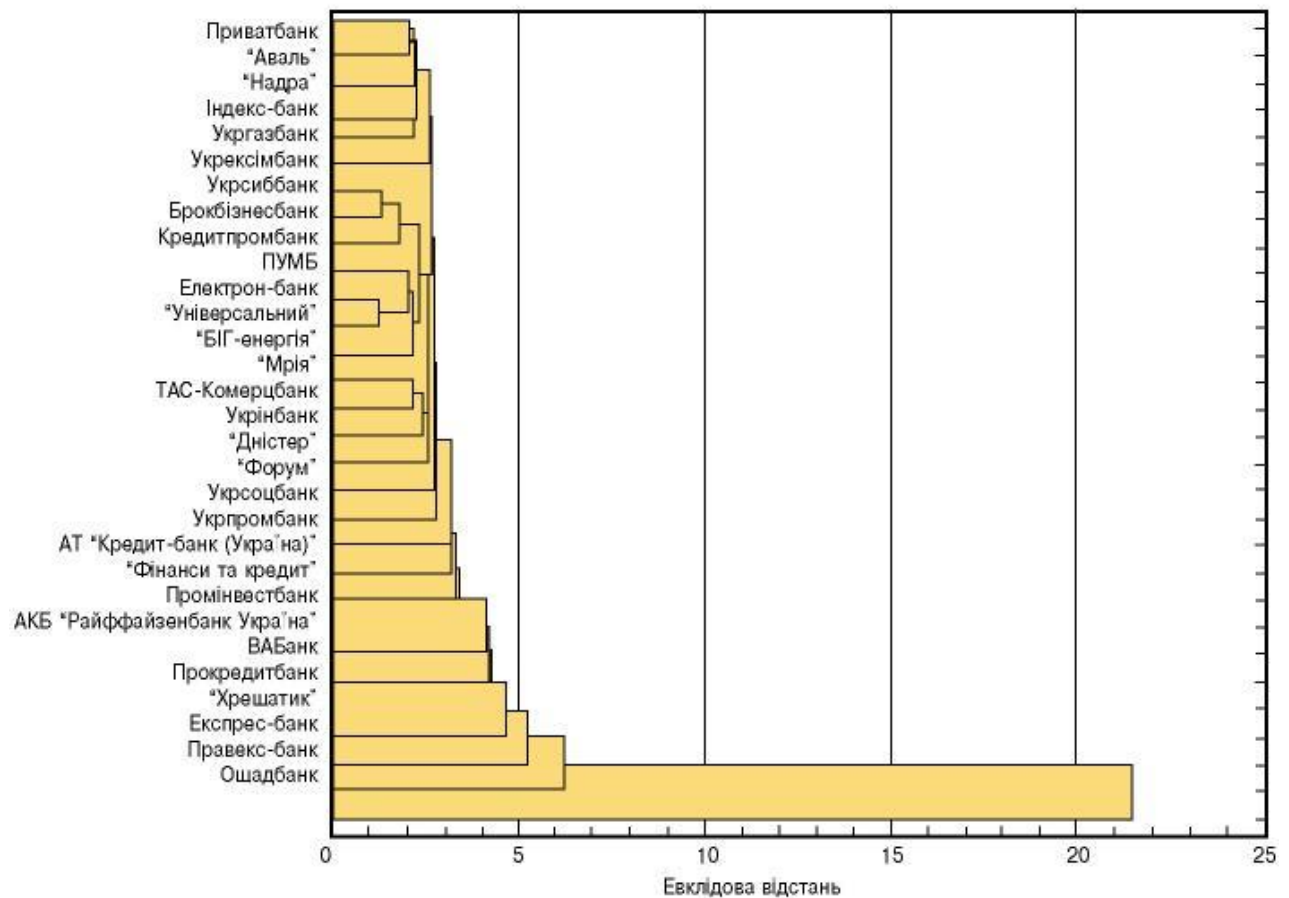

Рис. 3.5. Ієрархічне дерево кластеризації

Ієрархічне дерево кластеризації за цими показниками (див. рис. 3.5.) дало підставу розбити досліджувану сукупність банків на 3 групи. У результаті проведеного методом середніх кластерного аналізу з виділенням трьох кластерів усі тридцять згадуваних банків розподілено так:

1.Окремий кластер становить Ощадний банк України. Це пояснюється його особливим становищем в українській банківській системі, залежністю від держави, великою мережею філій та відділень, значним відсотком пенсіонерів серед клієнтів;

2.АКБ "Райффайзенбанк Україна", Правекс-банк, "Фінанси та кредит", АТ "Кредит-банк (Україна)", ВАБанк, Експрес-банк, "Мрія", Прокредитбанк і "Дністер";

3.Приватбанк, "Аваль", Промінвест-банк, Укрсоцбанк, Укрексімбанк, Укрсиббанк, "Надра", Брокбізнесбанк, ПУМБ, Кредитпромбанк, Укрпром-банк, "Хрещатик", "Форум", Укргазбанк, ТАС-Комерцбанк, "Біг-енергія", Укрінбанк, Електрон-банк та "Універсальний".

Середні значення показників для кожного кластера наведено на рис. 3.6.

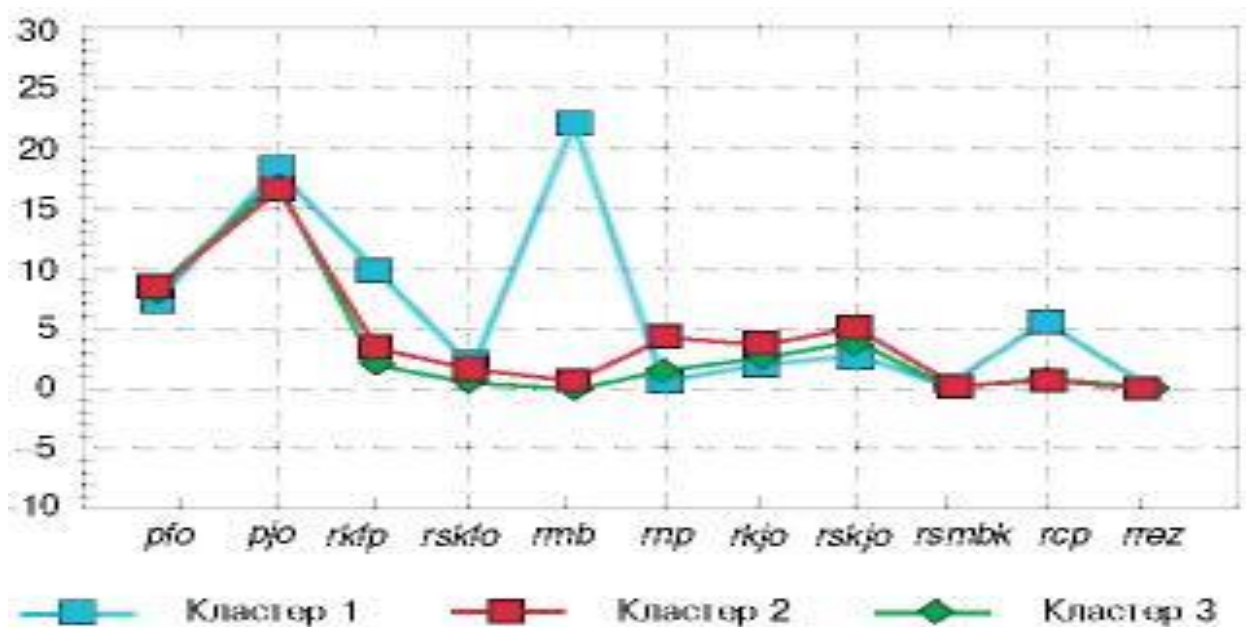

Рис. 3.6. Середні значення показників для кожного кластера

Хоча власний капітал банків другого кластера нижчий порівняно з банками третього кластера, частка витрат на навчання персоналу в них істотно більша, що свідчить про зацікавленість керівництва у підвищенні кваліфікаційного

рівня працівників з огляду на перспективу розвитку установи. Дещо вища у цій групі банків середньозважена відсоткова ставка за депозитами фізичних осіб зумовлює більший відносний показник суми залучених коштів фізичних осіб, а нижчий середньозважений відсоток за кредитами юридичним особам — більший відносний показник наданих їм кредитів, що, в свою чергу, забезпечує дещо кращий середній показник відносного фінансового результату.

Щоб детальніше проаналізувати вплив перелічених вище чинників на ефективність роботи банку, було проведено багатофакторний статистичний аналіз даних. Методом головних компонент виділено п'ять латентних факторів, які пояснюють понад 80% дисперсії вхідних даних. Матрицю факторних навантажень див. у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Матриця факторних навантажень

	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5
<i>pfo</i>	-0.236	0.163	0.624	-0.275	0.433
<i>pjo</i>	-0.018	0.094	-0.173	0.864	0.073
<i>rkfo</i>	0.882	-0.070	0.324	0.128	0.085
<i>rskfo</i>	0.309	0.048	0.780	-0.070	-0.332
<i>rmb</i>	0.942	-0.023	-0.013	-0.066	-0.128
<i>rnp</i>	-0.167	-0.001	0.552	0.576	0.196
<i>rkjo</i>	-0.063	0.879	0.026	-0.117	0.171
<i>rskjo</i>	-0.040	0.063	-0.035	0.140	0.953
<i>rsmbk</i>	0.070	0.844	0.056	0.139	-0.006
<i>rcp</i>	0.896	-0.026	-0.190	-0.199	-0.101
<i>rrez</i>	-0.384	0.578	0.063	0.421	-0.174

Як бачимо, між відносним фінансовим результатом і другим та четвертим факторами існує прямий кореляційний зв'язок, а між відносним фінансовим результатом і першим фактором — зворотний кореляційний зв'язок. Практично це означає, що збільшення відносного показника залучених коштів фізичних

осіб, розширення мережі банку, виділення більших обсягів коштів на придбання цінних паперів знижує фінансову результативність роботи банку. Водночас нарощування обсягів залучених коштів юридичних осіб (імовірно, шляхом збільшення міжбанківських кредитів) поліпшує фінансовий результат роботи банку. Така ситуація свідчить про слабку та нераціональну стратегічну позицію банківських установ на ринку послуг для фізичних осіб, що зумовлює зниження фінансової результативності у разі збільшення показника залучених коштів фізичних осіб.

Оскільки зв'язок між фінансовим результатом роботи банку і досліджуваними факторами є доволі складним, побудувати лінійну регресійну модель, яка б статистично вичерпно описувала цей зв'язок, не вдається. Однак розподіл нашої групи із тридцяти банків практично на дві підгрупи дав змогу методами нелінійного наближення побудувати кусково-лінійну регресійну модель залежності фінансового результату діяльності банків від зазначених змінних. Ця модель задається співвідношенням:

$$rrez = \begin{cases} 0.0002 + 0.0087pfo - 0.0014pjo - \\ - 0.0077rkfo - 0.0019rskfo - 0.0022rmb + \\ + 0.0067mp + 0.0007rkjo - 0.0026rskjo + \\ + 0.0392rsmbk + 0.0152rcp, \quad \text{якщо} \\ rrez < 0.0782; \\ 0.8411 + 0.0712pfo - 0.0699pjo + \\ + 0.0440rkfo + 0.0059rskfo - 0.3114rmb + \\ + 0.0438mp - 0.0334rkjo - 0.0670rskjo + \\ + 0.1174rsmbk + 0.4202rcp, \quad \text{якщо} \\ rrez > 0.0782. \end{cases}$$

Вона статистично пояснює 98.3% дисперсії змінної *ggei*. Залишки даної регресійної моделі мають нормальний розподіл (див. рис. 3.7).

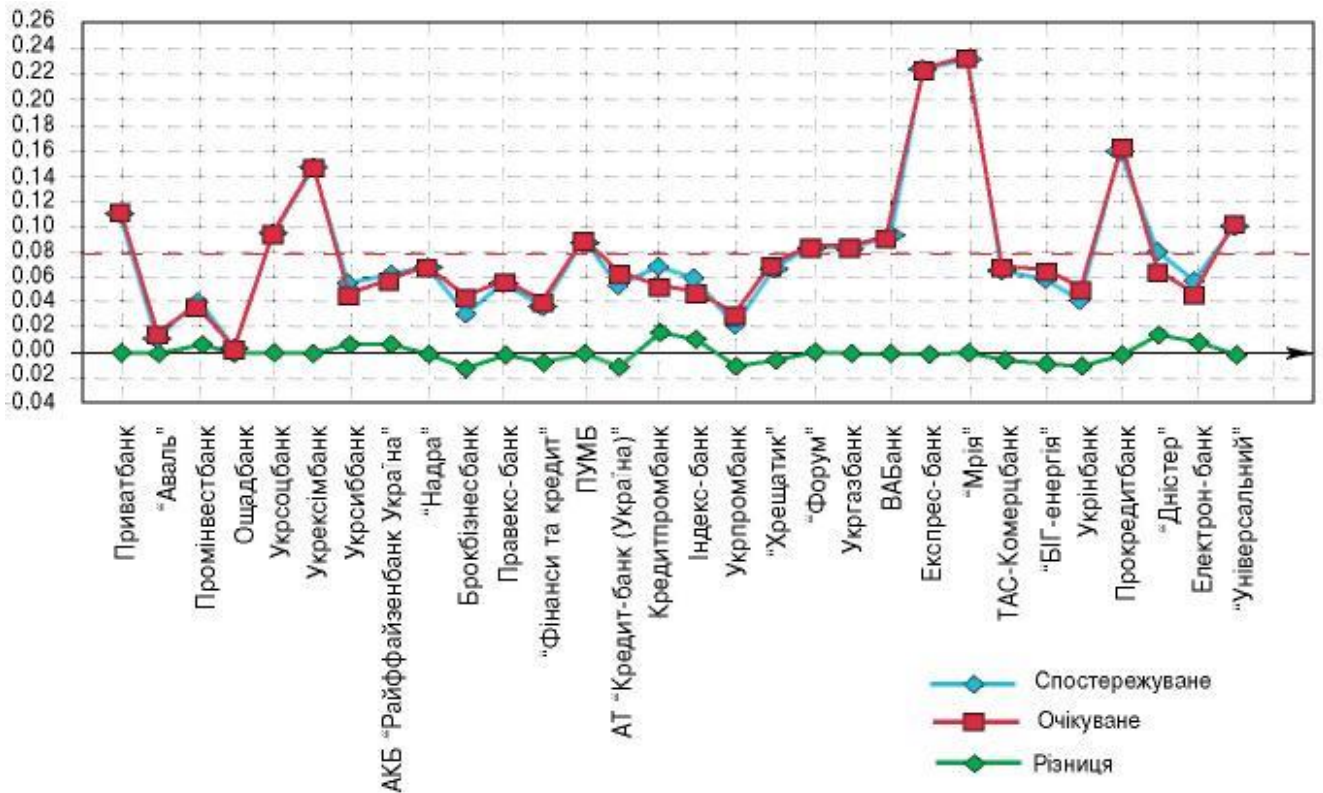

Рис. 3.7. Залишки регресійної моделі

Аналіз моделі свідчить: банки з нижчим фінансовим результатом (а це, як правило, банки з більшим власним капіталом) менш чутливі до змін факторів, які розглядаються. Коефіцієнти біля більшості змінних у регресійному рівнянні для цієї групи практично на порядок нижчі порівняно з іншою.

Дослідження показало, що в обох групах банків на поліпшення фінансового результату впливає збільшення відсоткової ставки за депозитами фізичних осіб та зменшення відсотків за кредитами юридичним особам. З іншого боку, підвищити ефективність роботи банківської установи можна за рахунок оптимізації кредитної політики на ринку юридичних осіб та у сфері міжбанківського кредитування. Ще один фактор підвищення ефективності — оптимізація банківської мережі. Збільшення портфеля придбаних цінних паперів також опосередковано впливає на підвищення фінансового результату.

Для банків з малим власним капіталом характерне зростання ефективності за рахунок збільшення коштів, залучених від фізичних осіб. Водночас збільшення обсягів коштів, залучених від юридичних осіб, призводить до погіршення фінансового результату.

Істотним фактором поліпшення ефективності цих банків є підвищення кваліфікації персоналу.

Підсумовуючи викладене, зазначимо: проведені дослідження дали змогу сформулювати комплексну модель аналізу факторів, що впливають на ефективність діяльності банківської установи на ринку банківських послуг. Модель містить ряд якісних та кількісних показників, оцінка яких дає змогу визначити ефективність роботи банку на ринку та його позицію відносно конкурентів, які діють у межах однієї галузі, а також тих, які можуть вийти на ринок. Для менеджерів та акціонерів банківської установи такий аналіз дає змогу постійно відстежувати найменші зміни і вносити управлінські корективи (у тому числі на перспективу).

ВИСНОВКИ

При аналізі банківських доходів визначається питома вага кожного виду в їхній загальній сумі або відповідній групі доходів. Динаміка дохідних статей може порівнятися з попередніми періодами, у тому числі й із кварталами. Стабільний і ритмічний приріст доходів АБ «ОТП банку» свідчить про його нормальну роботу й про кваліфіковане управління.

Аналізуючи одночасно доходи АБ «ОТП банку» й динаміку структури активу балансу, зробимо висновок, що не всі активи банку приносять йому адекватний дохід. Це ставиться до активів, які звичайно не приносять доходу (наприклад, кошти в касі й на кореспондентському рахунку, резерви в Центральному банку й власні основні кошти), а також до таких активів, як цінні папери й інші права участі, придбані банком, спільна діяльність і нематеріальні активи. Це означає, що якість спільних проектів, придбаних цінних паперів і нематеріальних активів є вкрай невисоким.

Отже, дохід комерційних банків залежить від норми прибутку по позичкових інвестиційних операціях, розміру комісійних платежів, що стягують банком за послуги, а також від суми й структури активів.

Найбільш важливим джерелом доходу комерційних банків є надання кредитів.

Усі банки при розробці кредитної політики враховують такий фактор, як прибуток. Банки, що зазнають гостру потребу в прибутку, будуть дотримуватися більш агресивної кредитної політики в порівнянні з банками, для яких фінансові ресурси їхньої діяльності не мають вирішального значення. У процентних ставках по кредитах відображаються як специфіка кожного окремо виданого банком кредиту, так і відношення попиту та пропозиції на кредити на ринках позичкових капіталів. На рівень процентної ставки по кредитах впливає ступінь ризику, властивому даному кредиту, його розмір, строк, спосіб погашення й т.д. Крім того, процентні ставки залежать від рівня конкуренції між банками й іншими джерелами коштів, а також від установленого законом максимального

розміру процентної ставки й оцінки банками й позичальниками перспектив економічного розвитку (ефект очікування).

Для аналізу процентних доходів АБ «ОТП банку» доцільно зробити класифікацію наданих кредитів, наприклад, по групах позичальників: частки особи, промислові й сільськогосподарські підприємства, торговельні організації, фінансово-кредитні установи й т.і. По кожній групі позичальників банк аналізує дані про суми наданих кредитів, наявності і якості забезпечення, погашенні заборгованості, процентних платежах, рівні процентної ставки й т.д. Такий підхід дозволяє оцінити доцільність надання кредитів позичальникові з позицій визначення співвідношення «ризик - прибутковість».

При аналізі процентних доходів АБ «ОТП банку» використовуються також відносні показники, які дозволяють оцінити середній рівень прибутковості позичкових операцій у цілому й кожній групі кредитів окремо. Такими показниками є:

- відношення процентних доходів до середніх залишків по всіх кредитних рахунках;
- відношення отриманих відсотків по короткострокових кредитах до середніх залишків по короткострокових кредитах;
- відношення отриманих відсотків по довгострокових кредитах до середніх залишків по довгострокових кредитах;

Динаміка цих показників дасть можливість оцінити, за рахунок яких кредитних операцій виростуть процентні доходи.

Аналіз непроцентних доходів дозволяє визначити, наскільки ефективно АБ «ОТП банк» використає не кредитні джерела одержання доходів. При цьому них аналізують по видах операцій і в динаміку.

До другого по значимості групі доходів АБ «ОТП банку» ставляться комісійні. Щоб відшкодувати витрати, пов'язані з обслуговуванням рахунків клієнтів, більшість банків стягують плату. Комісійні можуть нараховуватися у відсотках від суми кожної операції, виробленої по рахунку клієнта, або у твердій сумі, що сплачує періодично. Банки можуть застосовувати пільги, скажемо,

скасовувати плату за послуги для тих клієнтів, по чийх рахунках залишки не знижуються за встановлену межу. По депозитах, терміновим, ощадним рахункам плата за розрахункове обслуговування не стягується, тому що відсотки, що нараховують по цих рахунках, уже передбачають компенсацію витрат, пов'язаних з обслуговуванням цих рахунків. По міжнародних операціях банків розмір комісійних платежів диференційований по видах операцій і залежить від розміру плати, що стягує за аналогічні операції банками-кореспондентами. Впровадження автоматизованих систем перекладу коштів і ідентифікації платіжних документів, а також створення комп'ютерних мереж усередині банку дозволяє підвищити швидкість обробки документів, полегшують збір і аналіз даних і ведуть до зниження витрат. Результатом такого зниження витрат є скорочення комісійних оборотів.

Валютні операції банку також у значній мірі впливають на його прибуток. Для аналізу прибутковості валютних операцій необхідно встановити обсяг угод кожного виду, суму доходів і витрат по них. Прибуток банку від валютних операцій визначається як співвідношення сумарного доходу по даному виді угод за період до загального обсягу угод.

Банки одержують також доход: від послуг із проведення консультаційного обслуговування, від продажів страхових полісів, акцептованих векселів, і ін.

При аналізі дохідної частини важливо виявити, який питома вага в ній займають операційні доходи. Їхня частка повинна прагнути до 100%, а темпи приросту бути рівномірними. При зменшенні приросту цих доходів загальне збільшення останніх може бути забезпечене за рахунок інших видів доходів банку.

Для порівняльного аналізу прибутковості різних операцій використовують позицію прибутковості. Позиція прибутковості передбачає зіставлення отриманих і сплачених відсотків, комісійних платежів, винагород і різниці по кредитах, депозитним, валютним і іншими операціям. Всі банківські операції групуються по основних видах, і провадиться порівняння доходів і витрат банку за певний період по кожній групі взаємозалежних операцій і окремо по про-

ведених видах операцій. По закінченні місяця виводиться сальдо по кожному виді операцій і по всіх операціях у цілому.

Позиція прибутковості звичайно виходить із фактично отриманих доходів і зроблених витрат за минулий період. Отримані результати використовуються для аналізу й керування прибутковістю банку, і прийняття необхідних рішень по доцільності здійснення тих або інших операцій у майбутньому, а також розглядаються можливості внесення змін у політику банку відносно окремих видів операцій. Позицію прибутковості становлять також за очікуваними результатами вже ув'язнених угод, що дає можливість оцінити очікуваний розмір прибутку. Такий підхід дозволяє проаналізувати рівень прибутковості окремих операцій банку стосовно загального їхнього обсягу й при необхідності внести корективи в роботу банку.

Аналіз витрат банку здійснюється по тій же схемі, що й аналіз його доходів. Витрати банку також можна розділити на процентні й непроцентні.

Найбільш великими статтями операційних витрат банку традиційно є витрати:

- по виплаті відсотків по поточних і строкових вкладах;
- пов'язані з виплатою комісійних іншим банкам і іншим установам за надані послуги:
  - на утримування і експлуатацію будинків і обладнання;
  - на заробітну плату персоналу;
  - на створення спеціальних резервів.

В останні роки спостерігається ріст питомої ваги витрат на виплату відсоток по вкладах клієнтів. Це пояснюється, по-перше, підвищенням рівня процентних ставок по депозитах у результаті посилення конкурентної боротьби й, по-друге, збільшенням питомої ваги депозитних рахунків у загальній сумі притягнутих коштів.

Витрати банку на утримування і експлуатацію будинків і обладнання, оплату персоналу носять відносно постійний характер.

Певна частина коштів банку витрачається на створення резервів. Інші витрати це витрати на рекламу, інвентар і матеріали, на оплату послуг аудиторських фірм, судові й транспортні витрати, а також деякі види податків.

Ріст операційних витрат не тільки відображає несприятливий стан кон'юнктури ринку, на якому банк залучає ресурси, але й може свідчити про погіршення менеджменту. Особлива увага заслуговує управління двох груп статей: витрати, пов'язані із забезпеченням функціонування банку (особливо адміністративно-господарські) і витрати, пов'язані з підвищенням ризикованості банківської діяльності (створення обов'язкових страхових резервів).

У процесі управління витратами банку необхідно не тільки аналізувати в динаміки абсолютні й відносні величини витрат (у цілому по групах витрат), але й виділяти основні фактори, що впливають на їхній рівень для того, щоб вчасно приймати необхідні управлінські рішення.

Скороченню витрат АБ «ОТП банку» будуть сприяти:

- поліпшення структури ресурсної бази, тобто збільшення частки поточних і інших депозитних рахунків клієнтів і скорочення частки дорогих депозитних інструментів (наприклад, міжбанківських кредитів);
- оптимальне скорочення непроцентних витрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07. 12. 2000 р. №2121-III зі змінами та доповненнями.
2. Закон України "Про Національний банк України" від 20.05.1999 р. №679-XIV зі змінами та доповненнями.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 р. №368 зі змінами та доповненнями.
4. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні затверджена постановою Правління Національного банку України від 18 червня 2003 року № 264.
5. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій, затверджена постановою Правління НБУ № 584 від 24.12.2003 р.
6. Аналіз банківської діяльності / Под ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с.
7. Аналіз діяльності комерційного банку / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця та проф. А. М. Герасимовича. – Житомир: Рута, 2001. – 384 с.
8. Анализ деятельности банков: Учеб. Пособие / Под ред. И. К. Козловой.-М.: Высш. Шк., 2003 – 240 с.
9. Анализ финансовой отчетности: Учеб. Пособ. / Под ред. О. В. Ефимова.- М., 2004. – 408 с.
10. Банківський менеджмент / За ред. О. А. Кириченка. – К.: Знання-Прес, 2002. – 438 с.
11. Беляков А. В. Банковские риски: проблемы учета, управления и регулирования. – М.: БДЦ-пресс, 2003. – 256 с.
12. Білоконь Г. Застосування економіко-математичних моделей у внутрібанківському аудиті // Вісник НБУ.- 2005. - №4. - С. 54-56.

13. Богарева Е., Эпов А. Моделирование пассивной эволюции для анализа и управления финансами банка.// Банковские технологии. – 1997, №1. – С. 100-103.
14. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посіб. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2000.- 243 с.
15. Вітлінський В., Пернарівський О. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку // Банківська справа.–2000.-№6.-С.48-51.
16. Волошин І. Банківські моделі та режими ліквідності // Вісник Національного банку України. – 2002. - №7. – С. 27-30.
17. Гладких Д. Аналіз структури доходів та витрат банків України за підсумками 2002 р. // Вісник НБУ – 2003 - № 4 – С. 15.
18. Герасименко Р., Шамілева Л. – Прогнозування фінансових результатів діяльності банку в системі банківського менеджменту // Вісник НБУ – 2003 - № 3 – С. 33 - 36.
19. Готовчиков И. Ф. Анализ аналитических моделей управления в коммерческих банках // Бизнес и банки. — 2001. - № 45. - С. 1-2.
20. Готовчиков И. Ф. Аналитическое моделирование финансово-экономической деятельности банков // Бизнес и банки. - 2002. - № 23. - С. 5.
21. Готовчиков И. Ф. Управление бизнес-структурами в условиях неопределенности // Бизнес и банки. — 2001. — № 47. - С. 4-5.
22. Гроші та кредит: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. Ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
23. Грюнинг Х. Ван, Брайович Братанович С. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском. – М.: Весь Мир, 2003. – 304 с.
24. Денисенко М. П. Грошово-кредитна діяльність банків. – К.: Вид-во Європейського університету, 2004. – 399 с.

25. Єлейко Я. І., Лапішко М. Л., Кінаш О. М. Моделювання оптимальної структури балансу банку // Фінанси України. - 2003. - № 5. – С. 111-114.
26. Жарылгасова Б. Т. Анализ бухгалтерской (финансовой) отчетности: Учеб. пособ. Для вузов / Б. Т. Жарылгасова, А.Е. суглобов. – М.: Экономистъ, 2004. – 297 с.
27. Заєць О. В., Житний П. Є., Нестеренко П. П. Банківська справа в схемах, таблицях, документах. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. – 407 с.
28. Заєць О. В., Житний П. Є., Кудрявцев В. І. Інструментарій банківської справи. – Луганськ: СНУ, 2000. – 352 с.
29. Заруба О. Д. Фінансовий менеджмент у банках. – К.: Знання, КОО, 1997. – 172 с.
30. Кирилюк В. С., Норкин В. И., Домрачев В. Н. Об использовании эффективной границы доходность-риск для оценки работы банков // Финансовые риски. – 2002. - №1. – С. 75-77.
31. Киселева И. А. Коммерческие банки: модели и информационные технологии в процедурах принятия решений. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 400 с.
32. Киселева И. А. Моделирование оценки рисков в процессе принятия банковских решений // Аудит и финансовый анализ. — 2002. — № 1. — С. 113-119.
33. Кігель В. Р. Методи і моделі підтримки прийняття рішень у ринковій економіці: Монографія. — К.: ЦУЛ, 2003. - 202 с.
34. Конюховский П. В. Микроэкономическое моделирование банковской деятельности. — СПб: Питер, 2001. — с. 152-163.
35. Кочетков В. Н. Анализ банковской деятельности. – К.: МАУП, 1999. – 192 с.
36. Любунь О. С., Грушко В. І. Фінансовий менеджмент у банку. К.: Знання, 2004. - 296 с.
37. Некрасова Н. І. – Прогнозування фінансових результатів діяльності комерційного банку. // Фінанси України – 2002 - № 1 С. 121 – 129.
38. Новикова В. В. Методологические основы формирования рейтинга надеж-

- ности коммерческих банков // Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. М.: 1996
39. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ОК 57000 слов / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Рус. Яз., 1986, - 797 с.
  40. Олійник Д.А. Управління грошовими потоками банку с точки зору ліквідності та оптимізації фінансового результату // Финансовые риски. – 2000. - №1. – С. 54-58.
  41. Основы банковского менеджмента / Под ред. О. И. Лаврушина. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 144 с.
  42. Осташ С.П. Деякі аспекти прибутковості ті фінансової стійкості комерційного банку // Вісник Національного банку України. – 2001. - №2. – С. 47-49.
  43. Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. М. Финансы и статистика. 1999. – 425 с.
  44. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.
  45. Підсумки діяльності комерційних банків України за лютий 2005 рік // Банковський аудитор. – 2005. - №3. – С. 18-24.
  46. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
  47. Пшик Б. І. Модель управління активами і пасивами банку // Фінанси України. - 2003. - № 5. – С. 115-120.
  48. Примостка Л. О. Аналіз діяльності комерційного банку // Фінанси України – 2003 - № 4 – С. 97 - 101.
  49. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. – М.: Дело-Лтд, 1995. – 768 с.
  50. Склеповий Є .В. Складові стійкості комерційного банку // Фінанси України. – 2002. - №5. – С. 138-142.
  51. Тагирбеков К. Р. Основы банковской деятельности (Банковское дело) / Под ред. Тагирбекова К. Р, - М.: Издательский дом "ИНФРА — М", Издательство "Весь мир ", 2003. — 720 с.

52. Тиркало Р. І. Банківська справа.–Тернопіль: Карт-Бланш, 2001. – 314 с.
53. Управление деятельностью коммерческого банка (банковский менеджмент) / Под ред. О. И. Лаврушина. – М.: Юристъ, 2002. – 688 с.
54. Фетисов Г. Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. М.: Финансы и статистика, 1999. – 368 с.
55. Черкасов В. Е. Эффективность финансового анализа в банке — миф или реальность?// Бухгалтерия и банки. -2002. -№ 1. - С. 12-15.
56. Шеремет А. Т., Щербакова Г. Н. Финансовый анализ в коммерческом банке. М.: Финансы и статистика, 2000. – 425 с.
57. Щербаков В. В. О методическом аппарате экономического анализа, используемого во внутрибанковском контроле // Бухгалтерия и банки. — 2001. - №6.- С. 7-14.